

PROFESOR MUDR. JULIUS LÖWY (1885–1944), OBOR PRACOVNÍHO LÉKAŘSTVÍ NA PRAŽSKÉ NĚMECKÉ UNIVERZITĚ A PROBLEMATIKA NEMOCÍ Z POVOLÁNÍ V MEZIVÁLEČNÉM ČESKOSLOVENSKU

EMILIE TĚŠÍNSKÁ

PROFESSOR MUDR. JULIUS LÖWY (1885–1944), OCCUPATIONAL MEDICINE AT THE GERMAN UNIVERSITY IN PRAGUE AND OCCUPATIONAL DISEASES IN INTERWAR CZECHOSLOVAKIA

This article focuses on the life and work of Julius Löwy (1885–1944), a German physician, extraordinary professor at the German University in Prague, and one of the first representatives of the medical field of occupational medicine in interwar Czechoslovakia. Within the context of his focus on issues of industrial hygiene and occupational diseases, special attention is paid to Löwy's active involvement in proving that bronchogenic carcinoma is an occupational disease in persons long-term employed in the mining or processing of uranium ore in Jáchymov in Bohemia (so-called 'Jáchymov miners' disease'). Moreover, the article also documents his contribution to the scientific research of this occupational disease and his role in the drafting of proposals of effective hygienic and legal measures to protect and financially compensate persons exposed to conditions that increase the likelihood of this disease.

Keywords: Julius Löwy (1885–1944) – German University in Prague – occupational health – 'Jáchymov miners' disease'

DOI: 10.14712/23365730.2018.10

Úvod

Otázky lidského zdraví ve vazbě na pracovní činnost člověka a průmyslové provozy představují komplexní problematiku, nad níž se lékařská věda a zdravotní péče potkávají s řadou dalších oborů a kde se nezdědka střetávají různorodé zájmy. Přestože má tato problematika hlubší historické kořeny, předmětem soustředěné společenské pozornosti se stala až koncem 19. století, a to z důvodů ekonomických, mezinárodněpolitických, zdravotně-sociálních a v neposlední řadě v souvislosti s pokrokem vědeckého poznání. Po první světové válce získalo vědecké studium a praktické řešení této problematiky novou mezinárodní institucionální oporu na půdě Společnosti národů a Mezinárodního úřadu práce (v rámci tamních zdravotnických sekcí, vědeckých oddělení a expertních komisí, pořádaných mezinárodních konferencí, nadnárodních anket a šetření). Během 20. století se také tříbila terminologie a profilovalo vymezení nového oboru pracovního lékařství.

V článku je připomenut jeden z prvních představitelů oboru pracovního lékařství v meziválečném Československu, německý lékař a mimořádný profesor pro obor „živnostenských chorob“ na pražské německé univerzitě Julius Löwy (1885–1944). První část textu se zaměřuje na jeho základní biografická data a akademickou kariéru. Druhá část je věnována Löwyho členství a působnosti v národních i zahraničních profesních společnostech a v mezinárodních organizacích. V třetí části se pozornost obrací na jeho účast při koncipování a osvětě prvního československého zákona o odškodňování nemocí z povolání. V poslední, čtvrté části je zmíněn jeho příspěvek k rozpoznání a výzkumu profesního onemocnění rakovinou plic u osob dlouhodobě zaměstnaných při dobývání a zpracování uranové rudy v Jáchymově.

Článek nebyl psán s ambicí podat historii pracovního lékařství v meziválečném Československu, takové vymezení tématu přesahuje odborné zaměření autorky. Záměrem studie je připomenout Julia Löwyho, který byl bezesporu významnou osobností pro obor pracovního lékařství v Československu v meziválečném období, v důsledku dožití v exilu za druhé světové války však v československé historiografii neprávem upadl poněkud v zapomnění. Prvotním impulzem k sepsání článku byla profesní vazba a korektní angažovanost J. Löwyho v řešení vědecky obtížné a politicky ožehavé otázky jáchymovské hornické nemoci. Pro širší historický kontext k tématu článku je třeba se obrátit k stávající historické literatuře.¹

1. Julius Löwy, základní biografická data a akademická kariéra

Rodinný původ

Julius Löwy se narodil 1. května 1885 v Karlových Varech jako první dítě v rodině praktického lékaře Bernarda Löwyho a jeho manželky Kláry, rozené Felsové, pocházející z bavorského města Fürth v sousedním Německu. Po rodičích byl německé národnosti a židovského vyznání.²

Studia

Obecnou a střední školu navštěvoval Julius Löwy v Karlových Varech; maturoval 8. července 1903 na karlovarském městském (německém) vyšším reálném gymnáziu císaře Františka Josefa.³ Jedním z jeho učitelů na gymnáziu byl Viktor Achtner, profesor přírodopisu,

¹ Dobový kontext historie lékařských oborů a klinik na české a německé univerzitě v Praze a odkazy na další literaturu lze nalézt např. v publikacích: František KAVKA – Josef PETRÁŇ (eds.), *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990*, IV, 1918–1990 (editoři svazku Jan Havránek a Zdeněk Pousta), Praha 1998 (zejména kapitoly: Petr Svobodný, Lékařská fakulta 1918–1945, s. 93–121; Jiří Pešek – Alena Míšková – Petr Svobodný – Jan Janko, Německá univerzita v Praze v letech 1918–1939, s. 181–211); Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ – Jan BRÍZA, *Dějiny všeobecné fakultní nemocnice v Praze 1790–2010*, Praha 2011; Hana MAŠOVÁ, *Nemocniční otázka v meziválečném Československu*, Praha 2005.

² Národní archiv Praha (dále NA), e-badatelna, f. Matriky židovské náboženské obce, Karlovy Vary, Matrika narozených, 1885, záznam č. 576. Julius Löwy měl mladší sestru Elsu, později provdanou Gutmannovou. O jiných sourozencích se nalezené prameny nezmiňují.

³ Do prvního ročníku karlovarského gymnázia nastoupil J. Löwy ve školním roce 1895/1896. Jak vyplývá z výročních zpráv gymnázia, studovalo na něm souběžně několik žáků téhož příjmení: o jeden ročník výše Ernst Löwy (z Luditz) a o dva ročníky níže (od školního roku 1897/1898) Otto Löwy (z Karlových Varů). Srov. *Elfter*

fyziky a matematiky (v nižších ročnících) a kustod přírodopisného kabinetu. Vedle výuky se Achtner soukromě zabýval vědou a jako jeden z prvních u nás radioaktivitou; ve výroční zprávě karlovarského gymnázia za školní rok 1904/1905 uveřejnil článek o radioaktivitě řady minerálů, který doplnil zdařilými radiogramy.⁴

Po maturitě, od zimního semestru 1903/1904, pokračoval J. Löwy studiem medicíny na lékařské fakultě tehdejší c. k. Německé univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze. Ve školním roce 1906/1907, po složení prvního lékařského rigoróza, studoval po dva semestry na Ludwigově-Maxmilianově univerzitě v Mnichově. Doktorem veškerého lékařství byl promován v Praze 9. února 1909.⁵

Asistentura na II. interní klinice

Po promoci, od dubna 1909, začal MUDr. J. Löwy působit na II. lékařské („*medizinische*“) klinice lékařské fakulty pražské německé univerzity,⁶ první měsíc jako externí lékař – zástupce asistenta, od května 1909 jako bezplatný asistent. Po dvou a půl letech postoupil od října 1911 na systemizované místo druhého asistenta.⁷ V čele kliniky stál v té době, prakticky až do konce roku 1927, profesor speciální lékařské patologie a terapie, zdravotní a dvorní rada Rudolf Jaksch von Wartenhorst (1855–1947). Od září 1925, po dovršení věku sedmdesáti let, byl sice penzionován, do nového obsazení místa přednosty však vedení kliniky dále suploval.⁸

R. Jaksch se stal uznávaným odborníkem v oboru nejenom vnitřního lékařství, ale také dětského lékařství a lékařské chemie. Byl autorem např. monografie o klinické diagnostice vnitřních nemocí, která vyšla v několika vydáních německy i v anglickém překladu.⁹

Jahres-Bericht des städtischen Kaiser Franz Josef-Gymnasiums in Karlsbad für das Schuljahr 1902/1903, Karlsbad 1903, s. 90ff.

⁴ VIKTOR ACHTNER, *Untersuchung verschiedener Mineralien auf Radioaktivität mittels der elektrischen und photographischen Methode*, in: Dreizehnter Jahres-Bericht des städtischen Kaiser Franz Josef-Gymnasiums in Karlsbad für das Schuljahr 1904–1905, Karlsbad 1905, s. 1–14, Tafel I–III.

⁵ Předepsaná lékařská rigoróza složil J. Löwy v následujících termínech, všechny s klasifikací „genügend“: 26. 3. 1906 (všeobecná biologie, fyzika, chemie, histologie, anatomie a fyziologie), 22. 10. 1908 (patologická anatomie a histologie, všeobecná a experimentální patologie, farmakologie a nauka o předpisech, interní medicína, dětské lékařství, psychiatrie a neuropatologie) a 5. 2. 1909 (chirurgie, porodnictví a gynekologie, oční lékařství, dermatologie a syfilis, hygiena a soudního lékařství). Archiv Univerzity Karlovy (dále AUK), f. Lékařská fakulta Německé univerzity v Praze (dále LF NU), Rigorosen-Hauptprotokol, Löwy Julius. K záznamu o promoci J. Löwyho v matrice doktorů pražské německé univerzity bylo v roce 1942 připsáno: „Doktorgrad entzogen 13. 7. 42, lt. Tgb. Nr. 909/42“. AUK, f. Matriky NU, i. č. 3, Matrika doktorů NU (1904–1924), s. 111, Löwy Julius. Dostupné na: <<http://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/book/bo/1971898055542710/115/?lang=cs>>.

⁶ V dalším textu je užíván název II. interní klinika, popř. II. interní klinika německé lékařské fakulty v Praze.

⁷ Na místo neplaceného třetího asistenta II. interní kliniky postoupil J. Löwy zprvu provizorně, na dobu od 1. 5. do 30. 9. 1909, a to v souvislosti se změnami v obsazení asistentských míst, které byly způsobeny odchodem (k 1. květnu 1909, na vlastní žádost) tehdejšího prvního asistenta soukromého docenta MUDr. Edmunda Hokeho a také druhého asistenta soukromého docenta MUDr. Franze Erbeny. AUK, f. LF NU, sign. CXIII, Assistenten der II. Medizinischen Klinik, k. 12, Z. 1056-09. Srov. též Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr ŠVOBODNÝ, *Biographisches Lexikon der deutschen medizinischen Fakultät in Prag 1883–1945*, Praha 1998, s. 134 (Löwy Julius).

⁸ R. Jaksch von Wartenhorst dosáhl věku sedmdesáti let 16. července 1925 a koncem školního roku 1925/1926 měl podle zákona odejít na zasloužený odpočinek. V dalším textu, pokud nejde o citaci, je jméno R. Jaksche psáno bez šlechtického přídomku.

⁹ R. JAKSCH, *Klinische Diagnostik inneren Krankheiten mittels bakteriologischer, chemischer und mikroskopischer Untersuchungsmethoden*, 1. vydání Wien – Leipzig 1887. Z dalších vydání díla: 6. německé vydání 1907; 1. anglické vydání 1897.

Angažoval se v organizaci boje s tuberkulózou a byl také jedním z pionýrů lékařské rentgenologie a radiologie v Československu.¹⁰ Svou odborností v oboru diagnostiky plicních onemocnění, rentgenologii a radiologii poskytl dobrou školu i asistentům kliniky.¹¹

Hledání Jakschova nástupce ve vedení II. interní kliniky se poněkud protáhlo. Profesorským kolegiem lékařské fakulty pražské německé univerzity byl sice již v květnu 1925 na místo navržen mimořádný profesor Hans Eppinger z Vídně, původem z Čech, ten však nakonec nabídku nepřijal. Proti návrhu na obsazení místa zahraničním odborníkem se tehdy postavil separátním votem mimořádný profesor speciální patologie a terapie vnitřních nemocí a přednosta I. interní kliniky Rudolf Schmidt a ve shodě s názorem profesora R. Jaksche navrhl na místo 43letého Hugo Příbrama, který působil na II. interní klinice jako asistent již 17 let! Profesorské kolegium však usilovalo o osobnost mezinárodního významu.¹²

Jakschovým nástupcem ve vedení kliniky se v lednu 1928 proto stal profesor Wilhelm Nonnenbruch (1887–1955). Do Prahy přišel z Frankfurtu nad Odrou, kde působil jako vedoucí lékař interního oddělení městské nemocnice, a zůstal zde do konce školního roku 1938/1939. Jako lékař byl uznávaným odborníkem např. v endokrinologii. Stal se však stoupencem nacistického režimu.¹³ V čele II. interní kliniky ho v roce 1939 vystřídal profesor Fritz Schellong, povoláný do Prahy z Německa.

J. Löwy působil jako asistent II. interní kliniky do listopadu 1929, na základě opakovaného ustanovení. Během této doby se v roce 1917 habilitoval, absolvoval lékařskou vojenskou službu za první světové války a z místa druhého asistenta v roce 1923 postoupil na místo prvního asistenta kliniky. K jeho starším kolegům-asistentům na klinice patřili Hans Rotky a Hugo Příbram.¹⁴ Ve spoluautorství s H. Příbramem publikoval J. Löwy v letech 1911 a 1912 několik článků o otázkách látkové výměny. Do sborníku k 25 letům Jakschovy profesury (vydaného v roce 1912) napsal článek o rentgenoterapii v interní

¹⁰ Srov. např. R. JAKSCH – HANS ROTKY, *Die Pneumonie im Röntgenbilde*, Archiv und Atlas der normalen und pathologischen Anatomie im typischen Röntgenbildern, Fortschritte auf dem Gebiete der Röntgenstrahlen, Ergänzungsband 19, Hamburg 1908; R. JAKSCH, *Über Radium, Radiumemanation und Radiotherapie*, Prager Medizinische Wochenschrift 35, 1910, s. 407–410.

¹¹ O R. Jakschovi a II. interní klinice viz Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Druhá česká a německá interní klinika v Praze v dobách přednostství E. Maixnera, J. Thomayera a R. Jaksche*, AUC-HUCP 51/2, 2011, s. 11–43.

¹² NA, f. Ministerstvo školství (dále MŠ) 1918–1949, i. č. 1537, sign. 4II./J/Kliniky-lékařská II/C1, k. 1086, spis ministerstva školství a národní osvěty (dále MŠANO) č. 92481/1925.

¹³ L. HLAVÁČKOVÁ – P. SVOBODNÝ, *Biographisches Lexikon*, s. 150; A. STURM, *Herrn Prof. Dr. W. Nonnenbruch zu seinem 65. Geburtstag*, Acta Neurovegetativa 8, 1953, s. 173–174. Viz též NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1537, sign. 4II₃/J/ Kliniky – lékařská II/C1, č. 125167/29; AUK, f. LF NU, osobní spisy (dále OS), profesor Wilhelm Nonnenbruch.

¹⁴ Hans Rotky (1879–1965) opustil II. interní kliniku v postavení prvního asistenta koncem září 1911. Před odchodem z kliniky absolvoval stáž v Halle, kde pak nějaký čas provozoval soukromou lékařskou praxi. Za první světové války konal vojenskou službu, v roce 1918 mu byl na LF NU udělen titul a v roce 1931 přiznáno postavení mimořádného profesora speciální patologie a terapie vnitřních nemocí, 1. 2. 1939 na svůj post rezignoval. Do roku 1943 provozoval soukromou lékařskou praxi v Liberci. Po válce dožil v Německu. L. HLAVÁČKOVÁ – P. SVOBODNÝ, *Biographisches Lexikon*, s. 175; Christopher Friedrich GLEITSMAN, *Der Internist Rudolf Jaksch Ritter von Wartenhorst (1855–1947). Biografie und Ergografie. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Medizinischen Doktorgrades der Medizinischen Gesamtfakultät der Ruprecht-Karls-Universität zu Heidelberg*, Heidelberg 1985, s. 204. Hugo Příbram (1881–1943) byl asistentem II. interní kliniky od 1. 10. 1908, prvním asistentem od 1. 10. 1911. Od 1. 10. 1925 mu bylo na klinice uděleno ad personam místo laboratorního asistenta, které zastával do října 1929, kdy na ně rezignoval (již jako titulární mimořádný profesor). AUK, f. LF NU, sign. CXIII, Assistenten der II. Medizinischen Klinik, k. 12, Assistentenbestellung, 1913/14–1917/18; NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1537, sign. 4II₃/J/ kliniky – lékařská II/C1, k. 1086, spis MŠANO č. 130.991/1929.

medicině.¹⁵ V roce 1925, již jakožto první asistent kliniky, napsal jubilejní článek k sedmdesátým narozeninám R. Jaksche do časopisu *Wiener Medizinische Wochenschrift*.¹⁶

Půlroční studijní pobyt v Londýně

Ve školním roce 1910/1911, ještě jako bezplatný asistent II. interní kliniky, odjel J. Löwy na půlroční studijní pobyt do Anglie „za účelem studia anglických vyšetřovacích metod“. Na klinice mu byla udělena studijní dovolená od 1. října 1910 do konce března 1911, v nepřítomnosti ho měl zastoupit tehdejší čtvrtý, bezplatný asistent MUDr. Julius Walter.¹⁷

Dne 10. srpna 1909 byl Löwymu pražským policejním ředitelstvím vystaven c. k. rakouský cestovní pas, platný pro cesty do všech evropských států po dobu tří let. V pase byl J. Löwy popsán jako osoba střední postavy, podlouhlého obličejce, hnědých vlasů, modrých očí a souměrných úst. Jako adresu bydliště uvedl v žádosti o vydání pasu Královské Vinohrady, ulice Na Smetance č. 14.¹⁸

Během pobytu v Anglii J. Löwy pracoval v nemocnici a koleji sv. Bartoloměje (*St Bartholomew's Hospital*) v Londýně, na interních odděleních sira Archibalda Edwarda Garroda a Normana Moorea, a také v chemické laboratoři Johna Gilliese Priestleye.¹⁹

Habilitace pro speciální patologii a terapie nemocí vnitřních

V srpnu 1916, po šesti letech asistentké služby na II. interní klinice a v nejisté době první světové války, požádal J. Löwy na lékařské fakultě pražské německé univerzity o habilitaci pro obor speciální patologie a terapie vnitřních nemocí. K žádosti přiložil životopis, seznam dvaceti šesti publikací a písemné vyjádření přednosta kliniky profesora Jaksche, že mu v případě udělení habilitace poskytne pro docentské přednášky posluchárnu a možnost klinických demonstrací (*Krankenmaterial*). Jako habilitační spis předložil J. Löwy práci z experimentální diabetologie *Beiträge zur Blutzuckerfrage*, která vyšla v roce 1916 v časopise *Deutsches Archiv für klinische Medizin*; v redakční radě časopisu působil tehdy právě R. Jaksch.

Ve schůzi profesorského kolegia lékařské fakulty pražské německé univerzity 31. října 1916 byla k posouzení žádosti ustanovena komise tvořená profesory Rudolfem Jakschem, Rudolfem Schmidtem a Antonem Ghonem (profesor patologické anatomie a přednosta patologicko-anatomického ústavu). Zpráva komise, datovaná 9. listopadu 1916, konstatovala,

¹⁵ J. Löwy, *Zur Kenntnis der Einwirkung der Röntgenstrahlen auf innere Krankheiten*, in: Festschrift Herrn Hofrat Prof. Dr. Rudolf Jaksch, Ritter von Wartenhorst (aus Anlass seines 25. Jährigen Professoren-Jubiläums), Prag 1912, s. 116–143.

¹⁶ J. Löwy, *R. Jaksch-Wartenhorst. Zu seinem 70. Geburtstage*, Wiener Medizinische Wochenschrift 75, 1925, s. 1630–1636.

¹⁷ NA, f. Ministerstvo kultu a vyučování Vídeň – personální spisy vysokoškolských učitelů 1888–1918 (dále MKV/R), i. č. 3, sign. 5 Prag Medizin-Assistenten, k. 106, Nr. 33.906/1910.

¹⁸ NA, f. Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (dále PŘ) 1931–1940, sign. L 965/3 Löwy Julius MUDr. 1885, k. 8394, Reise-Paß Nr. 90.106 R.P.1941.

¹⁹ NA, f. MKV/R, i. č. 2, sign. 5 Prag Medizin-Professoren, Löwy Julius Dr., k. 98, Nr. 7889/1917. A. E. Garrod (1857–1936) byl absolventem univerzity v Oxfordu, v nemocnici sv. Bartoloměje pracoval od roku 1903, v roce 1904 se stal vedoucím nově zřízeného oddělení dětských nemocí; je označován za průkopníka v oboru vrozených poruch metabolismu. J. G. Priestley (1879–1941) byl odborníkem např. na otázky fyziologie dýchání. N. Moore (1847–1922), syn irského politického ekonoma Roberta Moorea, byl s nemocnicí sv. Bartoloměje v Londýně spojen po celou svou profesní kariéru lékaře, sepsal také její historii. Srov. Norman MOORE, *St. Bartholomew's Hospital*, 2 vol., London 1918.

že J. Löwy během asistentského působení na II. interní klinice publikoval celkem dvacet osm prací, které se zabývají různými tématy a ukazují, že je zblhlý ve všech oborech interní medicíny a plně ovládá příslušnou literaturu. Löwyho habilitační práci komise hodnotila velmi pochvalně. Uvedla, že práce spočívá na využití Bangovy mikrometody určení krevního cukru a přináší cenné fyziologické a patologické poznatky. Souhrnně byla práce komisí klasifikována jako obsahově bohatá a dosvědčující, že J. Löwy je schopen vědecké problémy formulovat i úspěšně řešit, což vyplývá i z dalších jím předložených prací. Na závěr komise dodala, že Löwyho habilitační práce již získala příznivou odezvu v odborné literatuře, neboť právě na jejím základě ho oslovila redakce časopisu *Berliner klinische Wochenschrift* se žádostí, aby pro ni napsal souborný referát o aktuálním stavu znalostí o otázce krevního cukru. Komise konstatovala, že tento referát je již hotov.²⁰

Dne 25. ledna 1917 složil J. Löwy úspěšně habilitační kolokvium a měsíc nato, 28. února, vykonal habilitační přednášku na zkoušku. Ze tří jím navržených témat: 1) Terapeutická cena pouštění žilou při vnitřních onemocněních, 2) *Meningitis cerebrospinalis epidemica*, 3) O náhodných srdečních šelestech vybrala komise pro přednášku téma třetí. Výsledné hlasování profesorského kolegia o udělení habilitace J. Löwymu bylo kupodivu velmi těsné: první kolo skončilo nerozhodně, osm hlasů pro a osm proti, ve druhém bylo devět hlasů pro, šest proti a jeden lístek byl odevzdán nevyplněný.²¹

Vídeňské ministerstvo kultu a vyučování Löwyho habilitaci pro speciální patologii a terapii vnitřních nemocí potvrdilo výnosem z 23. března t. r.²² Julius Löwy o tom byl informován dopisem děkana, kterým byl zároveň vyzván, aby oznámil témata přednášek, jež hodlá konat v nadcházejícím letním semestru 1917.²³ V důsledku povolání k výkonu vojenské lékařské služby v první světové válce však J. Löwy zahájil docentské přednášky na lékařské fakultě pražské německé univerzity až o dva roky později, v letním semestru 1919.

Vojenská lékařská služba za první světové války

J. Löwy v jednom z osobních výkazů uvedl, že vojenskou lékařskou službu konal od počátku první světové války. Zpočátku šlo o službu v záložní vojenské nemocnici při klinikách lékařské fakulty německé univerzity v Praze. Na žádost přednosta kliniky profesora Jaksche z dubna 1915 byl pak z výkonu vojenské služby na čas uvolněn.²⁴ Koncem dubna 1917 byl odvelen na frontu (jako *landsturmpflichtiger Civilarzt*); sloužil v c. k. rezervní nemocnici „Brčko“ v Bělehradě, kde se stal šéflékařem oddělení pro infekční nemoci a tuberkulózu. Jeho hodnocení (charakterové vlastnosti i odbornost) ze strany nadřízených bylo vysoce pochvalné: „*seriózní, otevřený, přímý, uctivý charakter, [...] znamenitý kamarád. Velmi vzdělaný, svědomitý a rozvázný lékař, vynikající specialista pro vnitřní*

²⁰ AUK, f. LF NU, OS, mř. profesor MUDr. Julius Löwy (dále J. Löwy), k. N5 (zpráva habilitační komise). K publikaci habilitační práce a vyžádanému soubornému referátu srov. J. Löwy, *Beiträge zur Blutzuckerfrage*, *Deutsches Archiv für klinische Medizin* 120, 1916, s. 131–172; týž, *Über den derzeitigen Stand der Blutzuckerfrage*, *Berliner klinische Wochenschrift* 54, 1917, s. 989–994. Za pomoc s upřesněním citací děkuji Mgr. Šimonu Krýslovi, vedoucímu Zdravotnického muzea Národní lékařské knihovny v Praze.

²¹ AUK, f. LF NU, OS, J. Löwy, k. N5 (habilitace); NA, f. MKV/R, i. č. 2, sign. 5 Prag Medizin-Professoren, Löwy Julius Dr., k. 98, spis Nr. 7889/1917 (habilitace pro interní medicínu na LF NU Praha).

²² AUK, f. LF NU, OS, J. Löwy, k. N5 (habilitace, Ministerium für Kultus und Unterricht Z. 7889).

²³ Tamtéž (Nr. Exp. 931 16/17, rkp. koncept).

²⁴ Tamtéž (K. u. k. Militärkommando in Prag M.A. Nr. 22832).

nemoci“.²⁵ Válečná lékařská služba byla pro Löwyho mimořádnou zkušeností v oboru infekčních nemocí. Dostal mj. za úkol navrhnout vhodnou léčbu malárie v srbských nemocnicích. O této otázce přednášel 9. února 1918 na shromáždění vojenských lékařů (*4. Militärärztliche Referierabend*) v Bělehradě; po válce vyšla jeho přednáška tiskem ve *Wiener Medizinische Wochenschrift*.²⁶

Z vojenské služby byl J. Löwy uvolněn v lednu 1919. Do Prahy, která byla již hlavním městem samostatného československého státu, se vrátil koncem roku 1918. Dne 7. prosince 1918 se znovu přihlásil k pobytu na adrese Praha II/ č. 499, tj. přímo na II. interní klinice v areálu všeobecné nemocnice. Jeho ustanovení asistentem kliniky, které skončilo v době jeho výkonu válečné služby, mu bylo ze zákona prodlouženo. Z československé branné moci byl propuštěn 9. září 1922.

Na letní semestr 1919 ohlásil J. Löwy na lékařské fakultě pražské německé univerzity svou první docentskou přednášku o nemocech z povolání (v tehdejší terminologii *Gewerbekrankheiten*, v rozsahu 2 hodin týdně) a cvičení ve vyšetřovacích metodách poklepem a poslechem (*Übungen in der Perkussion und Auskultation*, 3 hodiny týdně).²⁷

Cesta k systemizované mimořádné profesuře živnostenských nemocí a bezplatná mimořádná profesura

V červnu 1923 předložil profesor R. Jaksch profesorskému kolegiu lékařské fakulty pražské německé univerzity návrh, aby byl soukromému docentu J. Löwymu (prvnímu asistentu kliniky) udělen titul mimořádného profesora pro vnitřní lékařství (čili pro speciální patologii a terapii nemocí vnitřních, tj. v oboru jeho habilitace). Návrh odůvodnil již sedmiletou docenturou J. Löwyho a dvaceti vědeckými publikacemi, které uveřejnil od habilitace. První i opakované hlasování o návrhu skončilo nerozhodným výsledkem (třináct hlasů pro a třináct proti).²⁸ Důvodem nebyly pochybnosti o Löwyho odborné způsobilosti, nýbrž nedostatek systemizovaných míst a větší počet čekatelů.

Po roce profesor R. Jaksch návrh opakoval.²⁹ Poukázal na to, že počet publikací J. Löwyho se dále rozrostl, zdůraznil zejména monografii *Die Klinik der Berufskrankheiten*, která právě vyšla ve vydavatelství Emil Haim ve Vídni a Bratislavě.³⁰ Posouzení nového návrhu bylo postoupeno komisi tvořené profesory: Rudolf Jaksch, Richard Zeynek (profesor lékařské chemie), Anton Ghon, Georg A. Wagner (profesor gynekologie a porodnictví) a Rudolf Winternitz (profesor dermatologie a syfilis). Na základě zprávy komise, předložené ve schůzi profesorského kolegia 27. března t. r., byl tentokrát návrh schválen sedmnácti hlasy proti třem.³¹

²⁵ Vojenský ústřední archiv, Praha (dále VÚA), personální dokumentace, Löwy Julius nar. 1885, MUDr. (Vormerkbblatt für die Qualifikationsbeschreibung). Za provedení rešerše děkuji řediteli VÚA Mgr. Josefu Zikešovi, za vyhledání materiálu Mgr. Janu Zámečnickovi.

²⁶ Julius Löwy, *Einige Bemerkungen zur Malariafrage*, Wiener Medizinischen Wochenschrift 69, 1919, s. 1368–1374.

²⁷ AUK, *Ordnung der Vorlesungen an der deutschen Karl-Ferdinands-Universität zu Prag im Sommersemester 1919*, Prag [1919], s. 23.

²⁸ AUK, f. LF NU, OS, J. Löwy, k. N5.

²⁹ Tamtéž (R. Jaksch, 16. 2. 1924, strojopis, 1 s.).

³⁰ J. Löwy, *Die Klinik der Berufskrankheiten*, Wien – Breslau 1924.

³¹ AUK, f. LF NU, OS, J. Löwy, k. N5 (děkanství LF NU č. j. 1.918/23-24).

Ve věci formálních náležitostí návrhu došlo mezi ministerstvem a děkanátem lékařské fakulty pražské německé univerzity k dodatečné korespondenci. Přípisem z 26. května si ministerstvo od děkanátu např. vyžádalo písemné prohlášení J. Löwyho, „že v případě, že mu bude udělen titul mimořádného universitního profesora, nepřesídlí z Prahy do Karlových Varů za tím účelem, aby se tam trvale usadil jako lázeňský lékař“.³²

Dne 15. července 1924 předložil ministr školství a národní osvěty návrh na udělení titulu mimořádného profesora J. Löwymu ke schválení ve vládě. Projednání návrhu však bylo ve schůzi vlády 26. ledna 1925 odloženo; důvodem mohly být záležitosti s vyšší prioritou, ale také nedořešené otázky oborové a personální proporcionality na obou pražských univerzitách. Ze strany lékařské fakulty pražské německé univerzity byla záležitost v březnu 1925 urgována. Po konzultaci s profesorským kolegiem fakulty vzal ministr původní návrh předložený vládě zpět s tím, že předkládá návrh nový, a to na jmenování J. Löwyho bezplatným mimořádným profesorem pro obor speciální patologie a terapie nemocí vnitřních. V odůvodnění se mj. konstatovalo, že J. Löwy publikoval od doby své habilitace celkem dvacet čtyři prací, mezi nimi i obsažné dílo *Die Klinik der Berufskrankheiten*. Vedle vědecké činnosti se ve svých přednáškách a cvičeních osvědčil jako vynikající akademický učitel, ve svém oboru byl činný také ve vědeckých institucích. Dále bylo uvedeno, že obor vnitřního lékařství je na Lékařské fakultě Německé univerzity v Praze zatím zastoupen řádným profesorem Rudolfem Jakschem-Wartenhorstem, mimořádným profesorem Rudolfem Schmidtem a třemi titulárními mimořádnými profesory a soukromými docenty Karlem Valkem [Walkem], Janem [Hansem] Rotkym a Hugem Příbramem. Návrh na udělení titulu mimořádného profesora J. Löwymu byl ministrem označen za podložený a vyhovující platným předpisům: „Soukr. doc. Dr Löwy osvědčil se tudíž po stránce vědecké i jako akademický učitel a splnil tak svůj úkol, který mu byl vytčen, aby mohl se zřetelem k zásadnímu usnesení min. rady ze dne 5. října 1921 obdržeti titul mř. profesora.“³³

Ani v roce 1925 však nedošlo k vyřízení návrhu na jmenování J. Löwyho bezplatným mimořádným profesorem. Teprve po třech letech, rozhodnutím prezidenta Masaryka z 30. července 1928, byl J. Löwy (ve svých třiačtyřiceti letech, po dvaceti letech asistentké služby a jedenáctiletém souběžném působení jako soukromý docent) jmenován bezplatným mimořádným profesorem na lékařské fakultě pražské německé univerzity, ovšem již pro nově koncipovaný obor „životnostenských chorob“. O jmenování byl J. Löwy oficiálně uvědomen dopisem ministra školství a národní osvěty z 10. září 1928, s obvyklým pokynem, aby se neprodleně představil rektorovi univerzity, složil do jeho rukou předepsanou přísahu a dohodl se s děkanem lékařské fakulty o svých přednáškách a cvičeních.³⁴

Návrh, aby byl J. Löwymu udělen titul bezplatného mimořádného profesora pro obor životnostenských nemocí (*Gewerbekrankheiten*), se opíral o návrh komise tvořené profesory Richardem Zeynekem, Antonem Elschnigem (profesor očního lékařství), Otto Grosserem (profesor anatomie), Josephem Langerem (profesor dětského lékařství) a Ferdinandem

³² Tamtéž (MŠANO č. j. 63580-IV/1924). Prohlášení bylo ministerstvu zasláno. O tom, že by J. Löwy konal v Karlových Varech lékařskou praxi, se nepodařilo nalézt žádné doklady. Za provedenou rešerši děkuji vedení a pracovníkům Státního okresního archivu v Karlových Varech, jmenovitě řediteli Mgr. Milanu Augustinovi.

³³ NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1517, sign. 3 II, k. 998, spis MŠANO č. 31.381/1925 (Praha, německá universita, fakulta lékařská, soukromý docent MUDr. Julius Löwy, udělení titulu mimořádného universitního profesora).

³⁴ AUK, f. LF NU, OS, J. Löwy, k. N5 (přípis MŠANO čj. 102043/28-IV, kopie, na rubu německý překlad).

Schenkem (profesor gynekologie a porodnictví), která byla v této věci ustanovena ve schůzi profesorského kolegia lékařské fakulty pražské německé univerzity 8. května 1928.³⁵

Bezplatná mimořádná profesura byla pro J. Löwyho sice výrazem akademického uznání, nadále však byl na univerzitě odkázán na asistentský plat. Ustanovení asistentem II. interní kliniky mu bylo opakovaně prodlužováno. V době provizoria, kdy profesor R. Jaksch vedení kliniky již jen suploval, mu byla asistentura prodlužována po roce. Po převzetí kliniky profesorem W. Nonnenbruchem byl znovu ustanoven asistentem na dvouleté období, a sice od 1. října 1928 do konce září 1930; bylo to zároveň jeho poslední období výkonu asistentské služby.

Oddělení pro živnostenské a dělnické nemoci a mimořádná profesura

Návrh na systemizování mimořádné profesury pro pracovní lékařství (*Berufsmedizin*) byl součástí širšího návrhu, na němž se usneslo profesorské kolegium lékařské fakulty pražské německé univerzity ve schůzi 11. března 1929 a který byl děkanem fakulty postoupen ministerstvu školství a národní osvěty. Profesorské kolegium v návrhu žádalo o systemizaci celkem osmi nových profesur na německé lékařské fakultě (některé jako mimořádné, některé jako řádné). Návrh argumentoval pokrokem medicíny a s ním souvisejícím enormně se zvětšujícím rozsahem lékařských oborů, které je třeba ve výuce lékařů pokrýt.³⁶

Mezi požadovanými novými profesurami byla jako první uvedena mimořádná profesura pro pracovní lékařství (*Berufsmedizin*). V komentáři se konstatovalo, že profesor Friedrich Breinl (profesor hygieny) navrhoval zřízení profesury pro živnostenskou hygienu a pracovní lékařství (*Gewerbehygiene und Arbeitsmedizin*) a profesor Wilhelm Nonnenbruch zřízení profesury pro nemoci z povolání (*Berufskrankheiten*); na návrh profesora Armina Tschermaka von Seysenegg (profesor fyziologie), aby oba návrhy byly spojeny, předkládá profesorské kolegium požadavek na zřízení profesury pro pracovní lékařství (*Berufsmedizin*).

Profesor F. Breinl podložil svůj návrh následujícím rozkladem. Předně konstatoval, že pracovní obor (lékařské) hygieny se v posledních letech natolik rozrostl, že bylo nutno sledovanou problematiku rozdělit na dílčí obory, které však spolu vzájemně úzce souvisejí a nelze je od obecné hygieny oddělit. Vyslovil názor, že je správné, aby k hygienickému ústavu byla přičleněna nová oddělení vedená odborníkem, která však zůstanou administrativně podřízena hygienickému ústavu; tak to bylo řešeno v řadě hygienických ústavů v Německu. Uvedl, že ve vyučování i při praktické hygienické činnosti je rostoucí měrou pocíťován nedostatek odborníků na pracovní a živnostenskou hygienu. Ta se během desetiletí rozrostla v tak mohutný obor, že jej může uceleně sledovat a rozvíjet jen odborník v tom oboru zaměstnaný. Svými metodami tento obor mnohdy překračuje způsob práce obecné hygieny a je možné se jím úspěšně zabývat jen tehdy, má-li příslušný odborník nejen experimentální, ale také klinické zkušenosti. Dodal, že potřebu zakotvení

³⁵ Týž fond (opakovaná ustanovení asistentem).

³⁶ NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1538, sign. 4II, k. 1032, složka 40435/29 (podání LF NU Nr.1213/29). Argumentace úvodní pasáže byla následující: „Die Fortschritte der Medizin und der damit zunehmende enorme Umfang des medizinischen Arbeitsgebietes machen es notwendig, dass für den Arzt unentbehrliche Spezialgebiete intensiver gelehrt werden, als es bisher der Fall ist. In den theoretischen und klinischen Hauptvorlesungen können diese Spezialgebiete, welche überaus wichtige Hilfswissenschaften darstellen, nur unzureichend behandelt werden.“ Požadováno bylo zřízení těchto profesur: 1. Berufsmedizin, 2. Biologie, 3. Röntgenologie, 4. Balneologie, 5. Geschichte der Medizin, 6. Otiatrische Pädagogik, 7. Körperliche Erziehung, 8. Poliklinik.

výzkumu v oboru živnostenské hygieny na pražské německé univerzitě není nutno zvlášť zdůvodňovat, stačí poukázat na to, že velká část (československého) sudetoněmeckého obyvatelstva je zaměstnána v průmyslu a živnostech, a tím je vystavena nebezpečí pracovního onemocnění.

Podle názoru F. Breinla by se dotyčné oddělení mělo zabývat studiem metod prevence nemocí z povolání a experimentálním výzkumem živnostenských otrav a infekcí, a to v rozsahu zájmů svého vedoucího. F. Breinl sám by položil zvláštní důraz na studium únavy a zotavení, tělesného posílení, vědeckého poradenství při výběru povolání a stále posudkové činnosti. Obzvlášť vítané by podle jeho názoru bylo, kdyby vedoucí oddělení (přednosta) měl také čas a zájem o studium eugenických problémů.

F. Breinl také uvedl, že přístavbou k hygienickému ústavu (která měla být hotova na podzim toho roku) se nabízí možnost vybavit oddělení pro živnostenskou hygienu potřebnými místnostmi. Zmínil se konkrétně o možnosti poskytnout jednu místnost pro vedoucího (která by mohla sloužit i jako lékařský vyšetřovací pokoj), jednu velkou laboratoř, malou posluchárnu a jednu malou místnost pro speciální potřeby. Dodal, že v rámci zařizování nového křídla hygienického ústavu by se daly celkem snadno pro oddělení pořídit nákladnější přístroje i další vybavení.

Co se týče vedení oddělení, byl F. Breinl toho názoru, že pokud má být zajištěna kontinuita prací, musí být místo vedoucího oddělení systemizováno jako mimořádná profesura, nikoli svěčeno jen asistentovi ústavu. Živnostensko-hygienické výzkumy jsou zdoluhavé a časově náročné, argumentoval. Vedle toho, živnostenský hygienik musí stále získávat podněty z praktického života, a je proto třeba počítat s agilní prací v terénu. V budoucnu proto bude pro oddělení třeba systemizovat ještě místo jednoho asistenta. Návrh zakončil slovy, že by byl šťasten, kdyby se navrhované oddělení v budoucnu rozrostlo v samostatný německý ústav pro pracovní lékařství.³⁷

Paralelní návrh profesora W. Nonnenbrucha byl datován 11. března 1929 a byl mnohem stručnější. Navrhoval zřízení systemizované mimořádné profesury pro nemoci z povolání (*Berufskrankheiten*) a zdůvodnil to následovně. Obor nemocí z povolání se poslední dobou stává stále důležitějším a rozsáhlejším. V zahraničí pro něj již existují kliniky, zatímco v Československu není zatím nikterak zajištěno, aby se v něm studenti a lékaři také vzdělávali. Tento obor se stal již natolik rozsáhlým, že jej není možné odpovídajícím způsobem zohlednit ve výuce interní kliniky. Zřízení profesury pro nemoci z povolání odpovídá podobným snahám ze strany hygieniků (návrh F. Breinla) a tyto snahy by doplnilo. Obor nemocí z povolání musí být odpovídajícím způsobem rozvíjen v každé zemi, která se podílí na sociálním pokroku. W. Nonnenbruch uvedl, že považuje za neudržitelný stav, kdy mladí lékaři, kteří po promoci působí jako tovární, báňští či smluvní lékaři pojištěn apod. si potřebné znalosti musí lopotně získávat jako samouci na náklady svých nemocných, závodů nebo pojištěn. Zřízení profesury pro nemoci z povolání by tak zaplnilo citelný nedostatek vzdělávacího systému na německé lékařské fakultě. Dodal, že je přesvědčen, že jak profesorské kolegium lékařské fakulty, tak ministerstvo školství a národní osvěty bude návrh realizovat.³⁸

³⁷ NA, tamtéž (příloha 1, 3 s. strojopisu).

³⁸ NA, tamtéž (příloha 2, 1 s. strojopisu).

Oba zmíněné návrhy si, i přes rozdílnou terminologii, vůbec neodporovaly. Konkrétnější byl návrh Breinlův. Kompromisní návrh profesora A. Tschermaka na spojení obou návrhů v jeden, a to v podobě požadavku na preliminování mimořádné profesury pro pracovní lékařství (*Berufsmedizin*), byl datován 18. března 1929. Konstatovalo se v něm, že navrhovaná profesura by měla zahrnout dvě pracovní oblasti: 1) teoretickou, pro hygienu povolání a živnostenskou hygienu (*Berufs- und Gewerbehygiene*), spojenou případně se zkušebními a poradními místem pro způsobilost k výkonu povolání (*Berufseignung*); pro tuto oblast by poskytl prostory a prostředky hygienický ústav; 2) praktickou a klinickou, která by spočívala hlavně ve vedení ambulatoria pro živnostenské nemoci a nemoci z povolání; tomu by poskytla prostory a prostředky II. interní klinika. Načrtnutou dvojí funkcí profesora pro pracovní lékařství by byla uspokojena stávající mimořádně naléhavá potřeba a byly by zohledněny stejnou měrou jak klinické, tak hygienické zájmy. Nakonec A. Tschermak dodal, že podle jeho názoru by pro navrhovanou profesuru mělo být zřízeno také místo jednoho asistenta, případně místa jedné až dvou vědeckých pomocných sil.³⁹

Požadavky na zřízení oddělení pro živnostenskou a pracovní hygienu při hygienickém ústavu lékařské fakulty pražské německé univerzity, pověření J. Löwyho řízením tohoto oddělení a jeho jmenování placeným mimořádným profesorem byly formulovány v samostatném přípisě děkanátu fakulty k ministerstvu školství a národní osvěty z 3. července 1929.⁴⁰

Profesor F. Breinl se coby přednosta hygienického ústavu 6. června 1929 obrátil na ministerstvo školství a národní osvěty dvěma podáními. V prvním žádal, aby při hygienickém ústavu lékařské fakulty pražské německé univerzity bylo zřízeno oddělení pro živnostenskou hygienu a pracovní lékařství (*Gewerbehygiene und Arbeitsmedizin*) a místo vedoucího tohoto oddělení bylo systemizováno jako (placená) mimořádná profesura. Současně navrhl, aby na místo vedoucího nového oddělení byl jmenován v té době bezplatný mimořádný profesor J. Löwy. Tento návrh zdůvodnil slovy, že J. Löwy se již po mnoho let zabývá otázkami pracovní medicíny a prevencí nemocí z povolání a získal v tomto oboru významné profesní zkušenosti. Jeho četné vědecké publikace v oboru došly v odborných kruzích všeobecného uznání. Od roku 1925 je členem stálé mezinárodní studijní komise pro pracovní medicínu v Ženevě, od roku 1928 pak členem korespondenčního výboru pro průmyslovou hygienu při Mezinárodním úřadu práce v Ženevě. Vedle toho byl ministrem sociální péče jmenován řádným členem československého Sociálního ústavu.⁴¹

Friedrich Breinl (1888–1936) byl o tři roky mladší než J. Löwy. V roce 1927 byl jmenován mimořádným a v roce 1929 řádným profesorem. Přednostou hygienického ústavu se stal v roce 1928, jako nástupce profesora Oskara Baila. Profesní kariéry F. Breinla a J. Löwyho vykazují nejednu podobnost. F. Breinl byl rovněž absolventem lékařské fakulty pražské německé univerzity, titul MUDr. zde získal v roce 1913. Za první světové války působil na srbské a italské frontě jako bakteriolog a hygienik. Jako habilitační práci předložil v roce 1921 sociálněhygienickou studii o postavení sklářů v okrese Jablonec

³⁹ NA, tamtéž (příloha 3, 1 s. strojopisu, podepsán prof. Tschermak-Seysenegg).

⁴⁰ NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1517, sign. 3 II, k. 998, spis MŠANO č. 90.948/1929.

⁴¹ NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1537, sign. 4II, J/ Ústav hygienický/A, k. 1090, spis MŠANO č. j. 90947/1929. Zřízení nového oddělení při hygienickém ústavu podpořilo profesorské kolegium LF NU jednomyslně. Pověření J. Löwyho řízením nového oddělení a jeho jmenování placeným mimořádným profesorem schválilo kolegium jednadvaceti hlasy proti třem.

v Čechách. Absolvoval prestižní studijní pobyty v zahraničí: v Pasteurově ústavu v Tunisu (v roce 1924), na Harvardově univerzitě v Cambridge a na eugenickém pracovišti v *Cold Spring Harbor Laboratory* v New Yorku v USA (v roce 1925). V roce 1925 byl zvolen spolupracovníkem (*Fellow*) Královského zdravotního ústavu (*Royal Institute of Public Health*) v Londýně. Stal se mj. předsedou *Deutsche Arbeitsgemeinschaft für Volksgesundheit* v Československu, byl činný v kuratoriu Státního zdravotního ústavu a v Nejvyšší zdravotní radě. Zemřel tragicky 29. července 1936 na nákazu skvrnitým tyfem, kterou si přivodil při práci.⁴² Po jeho smrti převzal vedení hygienického ústavu (jako suplující mimořádný profesor) Ernst Singer, vedoucí sérologického oddělení ústavu. E. Singer stál v čele ústavu do konce roku 1938; na své posty na Německé univerzitě v Praze rezignoval 10. ledna 1939 a následně emigroval do Austrálie.⁴³

Ministerstvo školství a národní osvěty nemělo proti návrhu na zřízení „oddělení pro živnostenskou hygienu a dělnické lékařství“ při Hygienickém ústavu Lékařské fakulty Německé univerzity v Praze námitky. Ze strany ministerstva nebyly námitky ani proti ustanovení bezplatného mimořádného profesora J. Löwyho vedoucím oddělení. Úkolu zřízení a vedení oddělení se měl J. Löwy ujmout neprodleně; k tomu dni byl zároveň zproštěn služby asistenta II. interní kliniky. Otázka jeho služebního platu měla být řešena dodatečně. Administrativně bylo jeho oddělení podřízeno vedení hygienického ústavu.⁴⁴

Koncept návrhu na jmenování J. Löwyho mimořádným profesorem „živnostenských chorob“ na lékařské fakultě pražské německé univerzity, který následně předložil ministr školství předsednictvu vlády, nese datum 22. října 1929. Připojené zdůvodnění dokresluje pozadí předchozích návrhů a institucionalizace nového oboru: „*Důvody, že Dr Löwy jest mnou navrhován na jmenování mimořádným placeným profesorem, třebaže jest již bezplatným mimořádným profesorem, a to ještě od 30. června 1928, spatřovati je předně v okolnosti, že Dr Löwy byl pro hodnost profesorskou, tehdáž titulární, navržen již od profesorského sboru 27. března 1924, byv již tehdy pro tuto hodnost plně kvalifikován, a již tehdy byl ve světě znám pro svoje práce v oboru živnostenských chorob, jak svědčí jeho aktivní účast na kongresu v Amsterodamě. Dále nutno vytknouti, že v době svého jmenování bezplatným mimořádným profesorem byl Dr Löwy na vnitřní klinice co honorovaný asistent. Klinika tato neměla vedle svého ordináře dalšího systemizovaného místa mimořádného profesora, které by se bylo mohlo Dr Löwymu propůjčiti, takže tehdy nějaký návrh na jmenování placeným mimořádným profesorem neměl by vůbec žádného účelu. Nyní však Dr Löwy odchází z interní kliniky Nonnenbruchovy a opouští placené místo asistentské, klinice této přidělené, za tím účelem, aby řídil oddělení chorob živnostenských a dělnických při hygienickém ústavě. Oddělení to není ústavem léčebným, nýbrž ústavem pro vědecký výzkum v oboru těchto chorob a nese povýtečně ráz ústavu theoretického. Přirozeně, že pak přednosta oddělení tohoto musí býti náležitě honorován, aby mohl síly své ústavu věnovati a nemusil hledati obživu v nějakém zaměstnání vedlejším. K tomu účelu používám místa mimořádného profesora, které u hygienického ústavu od drahných dob bylo a bývalo obsazeno i vedle ordináře, kterým byl přednost celého hygienického ústavu. Toto místo*

⁴² L. HLAVÁČKOVÁ – P. SVOBODNÝ, *Biographisches Lexikon*, s. 47.

⁴³ Tamtéž, s. 197; *Tragischer Tod eines Forschers*, Prager Tagblatt 61/176, 30. 7. 1936, s. 3.

⁴⁴ NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1537, sign. 4II₃/J/Ústav hygienický/A, k. 1090, spis MŠANO č. j. 90.947/29. Ve spisech MŠANO byl jako český ekvivalent termínu „Arbeitsmedizin“ užíván termín „dělnické lékařství“. V příspěvku, pokud nejde o citaci, je upřednostněn překlad „pracovní lékařství“.

posléze zaujímal prof. Dr Breinl, který po smrti řádného profesora a přednosty ústavu Dra Baily byl ustanoven přednostou ústavu a zaujal jako extraordinář řádné systemizované místo; ostatně jeho jmenování řádným profesorem bylo navrženo zdejším návrhem ze dne 13. března 1929 č. j. 169.130/28, který zajisté v brzkou dobu bude realizován. Ale i bez toho [...], jest již nyní pro Löwyho jedno volné místo mimořádného profesora. Uvolniloť se od jeho jmenování bezplatným mimořádným profesorem více míst profesorských, z nichž na jedno Dr Löwy může, jakožto přednosta důležitého oddělení živnostenských a dělnických chorob, postoupiti. Řečenému oboru nemocí věnuje se v poslední době ve vědě i v praxi čím dále tím větší pozornost. Obor ten nabývá při stoupající industrialisaci života čím dále tím větší důležitosti, před tímto kategorickým požadavkem praxe nelze zavíratí oči, a proto i v našem státě nutno přikročiti k vybudování vědeckého střediska, kde by se koncentroval výzkum těchto nemocí. Funkce přednosty tohoto oddělení je jistě tak důležitou, aby jako přednosta byl mimořádným profesorem placeným.

Tyto okolnosti, které od posledního jmenování Dr Löwyho vyvrcholily v zřízení řečeného oddělení, jsou tedy důvodem, proč nyní předkládám návrh na jmenování Dr Löwyho placeným mimořádným profesorem.⁴⁵

V tištěných přehledech osob a ústavů pražské německé univerzity bylo oddělení (respektive pododdělení) pro živnostenskou a pracovní medicínu při hygienickém ústavu poprvé uvedeno ve školním roce 1929/1930, spolu se dvěma dalšími pododděleními pro sérologii a pro chemii.⁴⁶

J. Löwy byl jmenován placeným mimořádným profesorem živnostenských chorob na lékařské fakultě pražské německé univerzity rozhodnutím prezidenta T. G. Masaryka z 30. prosince 1929, a to s platností od 1. ledna 1930. Jeho učební povinnost byla vymezena obvyklou klausulí jako řádné zastupování oboru, pro který byl jmenován, konkrétně pak povinností „konati ze svého oboru přednášky v rozsahu vyhovujícím potřebám uvedené university, nejméně však v rozsahu 5 hodin týdně v každém semestru, vedle potřebných cvičení“. Zároveň bylo dodáno, že dřívější výnos ministerstva z 23. srpna 1929, kterým byl ustanoven vědeckým správcem „oddělení pro živnostenskou a dělnickou hygienu“ u hygienického ústavu zůstává v platnosti. Je proto povinen nadále spravovat oddělení podle daných předpisů a věst je tak, aby vyhovovalo vědecké a učební potřebě lékařské fakulty německé univerzity. Od 1. ledna 1930 byl Löwymu přiznán služební plat mimořádného vysokoškolského profesora 1. stupně (tj. služné ročních 30 600 Kč a činovné ročních 6 600 Kč, se zákonnými srážkami).⁴⁷ Tím Löwy také oficiálně opustil asistentské místo při II. interní klinice, které zastával od roku 1909.

Oddělení pro živnostenskou hygienu a pracovní lékařství bylo J. Löwym uvedeno do provozu v polovině roku 1931. Sídliilo v hygienickém ústavu německé lékařské fakulty v Preslově ulici. Zatímco hygienický ústav získal na přelomu 20. a 30. let nové prostory, II. interní klinika německé lékařské fakulty sídlící ve všeobecné nemocnici si nadále

⁴⁵ NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1517, sign. 3 II, k. 998, spis MŠANO č. j. 90.948/1929. V přípojené kvalifikační tabulce J. Löwyho se mj. uvádělo, že místo, na které má být jmenován, bylo systemizováno jako řádné usnesením vlády potvrzeným ministerskou radou 21. 7. 1927.

⁴⁶ AUK, *Personalstand der Deutschen Universität in Prag zu Anfang des Studienjahres 1929/30*, Prag [1929], s. 47.

⁴⁷ AUK, f. LF NU, OS, J. Löwy, k. N5, MŠANO č. j. 528/30-IV (opis).

stěžovala na nedostatek a nevyhovující stav obývaných prostor. Možnosti stavebních úprav v areálu všeobecné nemocnice však limitovala stavebně-technická hlediska.⁴⁸

V hygienickém ústavu německé lékařské fakulty bylo již v roce 1920 zřízeno oddělení pro sociální zdravotnictví, a to pod vedením tehdejšího přednosty ústavu profesora Oskara Baila. V roce 1930 byly v budově ústavu propůjčeny dvě volné místnosti také několika německým sociálně-zdravotním korporacím v ČSR: *Deutsche Arbeitsgemeinschaft für Volksgesundheit* (sdružení, jehož členem byl i J. Löwy), *Gesamtverband der deutschen Hilfsvereine für Lungenkrankheit* a *Landeshilfsverein für Lungenkränke*. Ministerstvo zdravotnictví žádost těchto korporací o propůjčení místností v ústavu tehdy doporučilo slovy, že jejich činnost spočívá v preventivní péči o osoby sociálně slabé a zdravotně ohrožené a v systematické péči lidovýchovné. V budově hygienického ústavu byl v roce 1936 prozatímně umístěn i zvěrolékařský ústav německé lékařské fakulty (vedený profesorem zoologie Ludwigem Freundem). V 30. letech úřadoval v budově ústavu také německý protirakovinný spolek v ČSR (*Deutsche Gesellschaft zur Bekämpfung der Geschlechtskrankheiten in der ČSR*).⁴⁹

Poradna pro nemoci z povolání v Hygienickém ústavu Lékařské fakulty Německé univerzity v Praze

Při oddělení pro živnostenskou hygienu a pracovní lékařství v hygienickém ústavu lékařské fakulty pražské německé univerzity byla J. Löwym v květnu roku 1932 otevřena poradna pro nemoci z povolání. Mělo to bezpochyby úzkou souvislost s prvním československým zákonem o odškodňování nemocí z povolání (č. 99 Sb. z 1. června 1932), na jehož koncipování se J. Löwy aktivně podílel.

O činnost oddělení a při něm zřízené poradny projevil o zájem ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Koncem roku 1934 požádalo ministerstvo školství a národní osvěty o zaslání zprávy o činnosti oddělení a poradny.⁵⁰

Löwym vypracovaná zpráva (adresovaná děkanátu lékařské fakulty německé univerzity, obsahem však určená ministerstvu školství a národní osvěty) byla datována 5. prosince 1934. J. Löwy v ní podrobně popsal koncepční zaměření oddělení, oblasti jeho dosavadní působnosti a dosažené výsledky. Uvedl, že oddělení bylo otevřeno v novostavbě hygienického ústavu německé lékařské fakulty před zhruba dvěma a půl lety. Pracovní plán oddělení spočívá vedle výuky v seznamování se s problémy průmyslové hygieny, fyziologie a patologie práce (se zvláštním zřetelem na praktické požadavky pracujícího obyvatelstva československého státu) a ve zpracovávání těchto poznatků. Za účelem co možná nejužšího kontaktu s pracujícími bylo vedle laboratoře zařízeno také ambulatorium, které se má zabývat poradenstvím ohledně povolání a nemocemi z povolání. Činnost oddělení sestává tudíž z výuky, vědecké práce a ambulantních vyšetření.

Ohledně výuky J. Löwy uvedl, že v každém semestru byly ohlášeny (a pokud se do nich posluchači zapsali a navštěvovali je, byly také konány) přednášky: *Die Klinik der Berufskrankheiten* (2 hodiny týdně), *Gewerbliche Vergiftungen* (1), *Aerztliche Berufsberatung* (1),

⁴⁸ K tomu podrobně L. HLAVÁČKOVÁ, *Druhá česká a německá interní klinika v Praze*.

⁴⁹ NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1537, sign. 41I₃/J/ Ústav hygienický/B, k. 1090, spis 37.144/1930 a další.

⁵⁰ NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1537, sign. 41I₃/J/ Ústav hygienický/ A, k. 1090, spis MŠANO č. 136.968/1934 (přípis ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy č. 37.197).

Aerztliche Sachverständigentätigkeit auf dem Gebiete der inneren Krankheiten (1), *Ambulatorium für Berufskrankheiten* (4).

Vědeckou činnost oddělení charakterizoval J. Löwy výčtem čtrnácti článků. Šlo o články vědecké i osvětové, v domácích i zahraničních periodikách a sbornících. Jako patnáctá položka výčtu byla zmíněna práce o jáchymovské plicní rakovině s tím, že je před dokončením a byla provedena s hmotnou podporou ministerstva veřejného zdravotnictví. J. Löwy dodal, že do vědecké činnosti oddělení musí být započten také jeho osobní podíl na realizaci zákona o zahrnutí nemocí z povolání do úrazového pojištění. Dále uvedl, že se každoročně účastní schůzí korespondenčního výboru pro průmyslovou hygienu Mezinárodního úřadu práce v Ženevě, které vyžadují důkladnou vědeckou přípravu. Dodal, že v chodu jsou také vědecké práce s pokusy na zvířatech. Šlo pravděpodobně o radiobiologické výzkumy, které J. Löwy navrhl a konal v rámci programu vědecké komise pro výzkum a léčbu „jáchymovské hornické nemoci“.

O ambulanci činnosti při oddělení J. Löwy uvedl, že se omezuje na poradenství ohledně zaměstnání u školáků, kteří opustili školu, na vyšetření učitelů německé učitelské akademie (*deutsche Lehrerakademie*) a na vyšetření nemocných, které posílají do ambulatoria nemocenské pojišťovny nebo kteří vyhledají ambulatorium sami. Vyšetření byla bezplatná, konala se každé úterý a pátek od 11 do 13 hodin. Počet vyšetřených pacientů činil 83 v roce 1932 (v květnu toho roku bylo ambulatorium otevřeno), 117 v roce 1933 a 101 v roce 1934. J. Löwy dodal, že při vyšetřování nemocí z povolání ovšem nezáleží tolik na počtu, jako na objasnění zejména závažných případů onemocnění. Vyšetřována byla zatím převážně řada otrav olovem, sirouhlikiem, benzenem, chloridem uhličitým a případy zaprášení plic.

Na závěr J. Löwy uvedl, že oddělení nemá žádné finanční prostředky a jen občas má k dispozici bezplatného asistenta, což obojí limituje možnost práci oddělení více rozvinout. Naléhavě potřebuje především místo placeného asistenta, nebo alespoň povolení pomocné vědecké síly.⁵¹

Pravděpodobně ve vazbě na tuto zprávu požádal přednosta hygienického ústavu Friedrich Breinl ministerstvo školství a národní osvěty o povolení placené vědecké pomocné síly pro oddělení živnostenské hygieny a pracovního lékařství. Uvedl, že oddělení slouží zároveň potřebám výuky, vědeckým cílům a zřízením ambulance také péči o veřejné zdraví; vedoucí oddělení, profesor J. Löwy nemůže provádět všechny práce sám. Během krátké doby existence oddělení z něho vzešlo již šestnáct (!) vědeckých prací. Vědecká činnost oddělení se stále rozrůstá. V chodu jsou pokusy zabývající se důležitými otázkami eugeniky z pohledu patologie živnostenských nemocí, které dokážou plně zaměstnat jednoho člověka. Ambulance není sice koncipována pro masovou činnost, některé případy však jsou náročné na zpracování. Jako příklad zajímavého výsledku F. Breinl uvedl, že v roce 1934 se v ambulanci oddělení podařilo odhalit jednu obzvlášť vzácnou a neznámou formu otravy u mechaniků automatické telefonní ústředny v Praze.⁵²

Ministerstvo přijetí vědecké pomocné síly pro oddělení povolilo. Výše stipendia pro tuto sílu (maximálně 200 Kč měsíčně) měla být upřesněna po předložení odůvodněného a doloženého osobního návrhu.⁵³ Zda a kým bylo místo obsazeno, se nepodařilo zjistit.

⁵¹ Tamtéž, spis MŠANO č. 13.283/1935 (příloha k č. 13.283/35, 3 s. strojopisu).

⁵² NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1537, sign. 4II, J/Ústav hygienický/ C1, k. 1090, spis MŠANO č. 145.344/1935 (F. Breinl k ministerstvu školství, 4. 10. 1935, podáno děkanátem LF NU pod Nr. 4170/35).

⁵³ Tamtéž (koncept odpovědi MŠANO, 14. 12. 1935).

Paralela poradny pro nemoci z povolání při II. interní klinice na české Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Zájem ministerstva zdravotnictví o oddělení pro živnostenskou hygienu a pracovní lékařství na Lékařské fakultě Německé univerzity v Praze byl nejspíš spojen se zřízením obdobné poradny na Lékařské fakultě Karlovy univerzity. Tato poradna byla zřízena v roce 1935 rovněž při II. interní klinice (v jejímž čele stál na lékařské fakultě Karlovy univerzity profesor Josef Pelnář). Poradnu vedl tehdejší asistent kliniky MUDr. Jaroslav Teisinger.⁵⁴ Byla umístěna v ambulanci kliniky ve všeobecné nemocnici v Praze II a pro veřejnost byla otevřena jeden den v týdnu (podle první inzerce ve středu od 16–18 hod.).

II. česká interní klinika profesora J. Pelnáře a II. německá interní klinika profesora Wilhelma Nonnenbrucha sídlily tehdy v areálu všeobecné nemocnice v Praze, v těsné blízkosti: Nonnenbruchova klinika byla umístěna (spolu s německými klinikami gynekologickou, oční a propedeutickou) v budově dvouposchoďového Jubilejního pavilonu císaře Františka Josefa. V sousední tříposchoďové budově, vzdálené patnáct metrů, sídlila klinika Pelnářova.⁵⁵

Oznámení o zřízení a provozu obou poraden pro nemoci z povolání v Praze, české a německé, bylo v roce 1936 otištěno v časopise *Sociální revue* (věstníku ministerstva sociální péče)⁵⁶ a na žádost ministerstva zdravotnictví bylo ministerstvem sociální péče dáno na vědomí také všem tehdejšími živnostenským inspektorátům.⁵⁷

Výuka na lékařské fakultě pražské německé univerzity

V názvech přednášek a praktických cvičení, která J. Löwy ohlásil v tištěných programech přednášek během svého téměř dvacetiletého pedagogického působení na lékařské fakultě pražské německé univerzity, je patrný přechod od klasických témat vnitřního lékařství

⁵⁴ Jaroslav Teisinger (1902–1988) absolvoval lékařskou fakultu Karlovy univerzity (doktorem všeobecného lékařství promován v roce 1927). Po počátečním působení na různých lékařských postech se roku 1930 stal sekundárním lékařem a roku 1932 asistentem II. interní kliniky LF UK. V roce 1937 se habilitoval z patologie a terapie vnitřních nemocí (habilitační práce o nové mikropolarografické metodě ke kvantitativnímu stanovení olova). Byl členem sekce pro průmyslové lékařství při Spolku českých lékařů, v roce 1936 byl jmenován také členem kuratoria Masarykova fondu pro horníky při ministerstvu veřejných prací (jako J. Löwy). Poradnu (ambulanci) pro nemoci z povolání zřízenou při II. interní klinice LF UK vedl do května 1945, i v době uzavření českých vysokých škol za války. Po válce byl pověřen vedením oddělení pro nemoci z povolání na III. interní klinice LF UK. V roce 1947 (se zpětnou účinností od 1. dubna 1946) byl jmenován mimořádným profesorem patologie a terapie vnitřních nemocí se zvláštním zřetelem na nemoci z povolání a v témž roce pak i přednostou nově zřízené kliniky nemocí z povolání na LF UK. V roce 1952 se stal ředitelem nově zřízeného Výzkumného ústavu hygieny práce a chorob z povolání v Praze. V roce 1946 byl zvolen také prvním předsedou Československé společnosti pracovního lékařství. V návrhu na Teisingerovo jmenování mimořádným profesorem bylo v roce 1945 mj. konstatováno, že od habilitace v roce 1937 uveřejnil dvacet šest prací, z nichž dvacet se týkalo nemocí z povolání. V pracích o nemocech z povolání věnoval pozornost hlavně průmyslovým otravám (v prvé řadě olovem a benzenem). K identifikaci malých množství těchto látek vypracoval (se spolupracovníky) mikrochemické metody s využitím polarografie. Jako jeden z prvních v Československu se také zabýval otázkami hygieny záření. NA, f. MŠ 1918–1949, OS, Teisinger Jaroslav, k. 245. Srov. též Jana PAZDEROVÁ-VEJLUPKOVÁ a kol., *Profesor Jaroslav Teisinger a historie českého pracovního lékařství*, Praha 2005.

⁵⁵ Srov. NA, f. MŠ 1918–1949, i. č. 1537, sign. 4II₂/J/Kliniky-lékařská II/B, k. 1083, složka MŠANO č. 12.099/31 (protokol z jednání komise o zajištění nutných stavebních prací adaptačních pro II. interní kliniku LF NU, 17. 3. 1930). K tomu podrobně L. HLAVÁČKOVÁ, *Druhá česká a německá interní klinika v Praze*.

⁵⁶ Sociální revue 17, 1936, s. 182.

⁵⁷ NA, f. Ministerstvo sociální péče (dále MSP) 1918–1951, i. č. 3606, sign. G 4161, k. 3697 (zn. G-4169-1/4, 2. 4. 1936).

(infekční nemoci, klasické vyšetřovací metody) k problematice nemocí z povolání a pracovní medicíny. On sám shrnul svou pedagogickou činnost (v životopise napsaném v emigraci) slovy: „*V konaných přednáškách se zabýval perkusí a auskultací, první pomoci při akutně nebezpečných stavech, infekčními nemocemi, klinikou a poliklinikou nemocí z povolání, otravami způsobenými povoláním, interními nemocemi způsobenými úrazy atd.*“⁵⁸

Přednášky konal J. Löwy zpočátku výhradně v posluchárně na II. interní klinice a cvičení ve všeobecné nemocnici. Od školního roku 1930/1931, tj. po jmenování mimořádným profesorem živnostenských chorob a vedoucím oddělení pro živnostenskou hygienu a pracovní lékařství, zařadil do výuky novou přednášku o lékařském poradenství při výběru povolání (Ärztliche Berufsberatung), kterou konal v hygienickém ústavu. Od tohoto školního roku byla jím vypisovaná výuka v seznamech přednášek lékařské fakulty německé univerzity uváděna v rámci samostatného oddílu pracovního lékařství (*Arbeitsmedizin*). Ve školním roce 1932/1933 ohlásil výuku označenou jako „ambulantní vyšetření při nemocech z povolání“ (*Ambulatorische Untersuchungen bei Berufskrankheiten*), s místem konání v ambulatoriu pro nemoci z povolání v hygienickém ústavu. Od letního semestru 1934/1935 změnil tento název na „poliklinika nemocí z povolání“ (*Poliklinik der Berufskrankheiten*). Návštěvnost přednášek a cvičení, které vypisoval, nebyla zřejmě velká, jak ostatně sám naznačil ve zmíněné zprávě o činnosti svého oddělení pro ministerstvo školství a národní osvěty koncem roku 1934.

Soukromá praxe, pražská bydlíště a domovská příslušnost

Od 1. listopadu 1929 ohlásil J. Löwy v Praze, ve Vodičkově ulici 32, soukromou lékařskou praxi v oboru interní medicíny. V té souvislosti se také přihlásil za člena německé sekce lékařské komory v Čechách.⁵⁹

Jako asistent bydlel od roku 1915 přímo na II. interní klinice v areálu všeobecné nemocnice. Koncem roku 1929, v souvislosti se jmenováním mimořádným profesorem a výkonem soukromé lékařské praxe, se přestěhoval na adresu Praha II, Jáma 5/699.⁶⁰ Domovskou příslušnost měl v té době stále v Karlových Varech. V roce 1937, nejspíš v souvislosti s vyhrocující se politickou situací v sousedním Německu, zažádal o domovskou příslušnost do Prahy. Získal ji 17. července 1937.⁶¹

Ukončení akademické kariéry na pražské německé univerzitě

Řádné profesury J. Löwy nedosáhl. Od jmenování mimořádným profesorem do rezignace na tento post na lékařské fakultě pražské německé univerzity dosáhl nicméně ze zákona tří platových postupů. Poslední platový výměr Zemského úřadu v Praze z 29. prosince 1938

⁵⁸ NA, f. Ministerstvo vnitra – Londýn 1940–1945 (dále MVL), sign. 2-1-520/15 Loewy Julius, k. 29 (Curriculum vitae, v češtině, s. d., opis přiložený k dopisu ministerstva financí, Londýn, č. 3728/1941 z 9. 9. 1941).

⁵⁹ NA, f. PŘ 1931–1940, sign. L 965/3, Löwy Julius, MUDr., 1885, k. 8394 (Magistrát hl. města Prahy, zdravotní odbor, č. 23837/30 Z:16145 z 21. 8. 1930); AUK, f. LF NU, OS, J. Löwy, k. N5 (přípis děkanství LF NU Nr. 3483/29 z 29. 11. 1929, doporučení na rubu, rkp.).

⁶⁰ NA, f. Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva (dále PŘ II-EO), Löwy Julius MUDr. 1885.

⁶¹ NA, f. PŘ 1931–1940, sign. L 965/3, k. 8394, Löwy Julius MUDr. 1885 (potvrzení policejního ředitelství č.j. 55Q34 z 8. 2. 1937, domovský list Praha č. 9505).

mu byl sice doručen, zvýšeného platu si však již neužil.⁶² Chod historických událostí ho přiměl k rezignaci a emigraci. Přípisem ministerstvu školství a národní osvěty z 25. ledna 1939 J. Löwy oznámil, že již nebude na německé univerzitě přednášet. Ministerstvo vzalo jeho „žádost“ na vědomí „bez námitek“.⁶³ Přípisem děkanátu lékařské fakulty pražské německé univerzity ze 7. března 1939 pak bylo J. Löwymu oznámeno, že dnem 27. ledna 1939 byl odvolán z vedení oddělení pro živnostenskou hygienu a pracovní lékařství.⁶⁴ V té době však již J. Löwy Československo ohrožené nacistickým Německem opustil. Obdobným způsobem ukončili tehdy akademickou kariéru na fakultách pražské německé univerzity i další členové pedagogických sborů židovského vyznání. Mnoho z nich válku nepřežilo.⁶⁵

Emigrace a závěr života v exilu

Nalezené informace o posledním úseku života J. Löwyho, který se odvíjel v emigraci, jsou kusé. Z Československa emigroval do Anglie na vízum *Czech Refugee Trust Fondu*. Do Londýna, svého posledního působiště, dorazil 29. března 1939. Důvodem emigrace byl jeho židovský původ a demokratické smýšlení. V dobových dotaznících to bylo specifikováno jako: „oběť nacistického teroru“.

Po vypuknutí války se J. Löwy 12. října 1939 přihlásil na československém vyslanectví v Londýně ke konání vojenské služby. Od července 1941 byl zapsán do seznamu nezaražených veřejných zaměstnanců v Londýně a pobíral finanční podporu patnáct liber. Jako svou pobytovou adresu uváděl: „8, Bedford Place, London W.C.1“ a telefonní spojení do „British Museum“.⁶⁶

V emigraci byl J. Löwy zvolen předsedou výboru Spolku československých lékařů ve Velké Británii (*Czechoslovak Medical Association in Great Britain*), který se konstituoval na valné hromadě 27. listopadu 1941; výbor měl tehdy patnáct členů, tajemníkem byl Felix Horowitz.⁶⁷ J. Löwy byl také jedním z aktivních účastníků sjezdu polských a československých lékařů v exilu, který se uskutečnil v Edinburgu ve dnech 11.–12. září 1941.⁶⁸ Spolupracoval s Československým červeným křížem a Studijním ústavem ministerstva pro národní obnovu. Nadále zůstával členem mezinárodních institucí v Ženevě, jejichž činnost byla ovšem válkou paralyzována.

Dne 17. února 1943 byl Julius Löwy jmenován členem Zdravotní rady při československé exilové vládě v Londýně a v souvislosti s touto funkcí mu byl přiznán plat čtyřicet pět liber měsíčně.⁶⁹

⁶² AUK, f. LF NU, OS, J. Löwy, k. N5 (příslušné přípisy Zemského úřadu v Praze).

⁶³ Tamtéž (Zemský úřad v Praze, č. 25/8 ai 1939, 2. 2. 1939).

⁶⁴ Tamtéž (Děkanství LF NU Nr. Exh. 1151, 7. 3. 1939, rkp. koncept).

⁶⁵ K tomu podrobně Alena Mišková, *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*, Praha 2002 (2007 vyšlo též v německém překladu). O osudu J. Löwyho však publikace uvádí neúplná (nesprávná) data.

⁶⁶ NA, f. MV-L, sign. 2-1/520/13, k. 29 (Dotazník o osobních poměrech zaměstnanců č. 6876, datováno 15. 5. 1943).

⁶⁷ NA, f. Patzak Václav – Archiv ministerstva vnitra 5, k. 55, složka 5/20 (dopis Spolku československých lékařů ve Velké Británii exilovému ministru vnitra Juraji Slávikovi).

⁶⁸ Týž fond, k. 55, sl. 5-37/26. Viz též NA, f. Archiv Huberta Ripky, sign. 1-13-6-1a (Velká Británie, 1941), k. 145.

⁶⁹ NA, f. MV-L, sign. 2-1/520/15 (Löwy Julius, MUDr.), k. 29 (ministr sociální péče J. Bečko k předsednictvu ministerské rady v Londýně, 29. 4. 1943, č. j. 3739/43-Pres.). Československá Zdravotní rada v Londýně byla zřízena na základě dekretu prezidenta E. Beneše z 12. listopadu 1942, kterým se obor působnosti zdravotního

K osobě J. Löwyho sdělilo československé ministerstvo vnitra v Londýně v roce 1943 československému ministerstvu sociální péče v Londýně v důvěrné informaci, že „byl organizován v německé sociálně demokratické straně dělnické a býval přítelem bývalého ministra Dra Czecha. S W. Jakschem a jeho politickou skupinou přerušil hned na počátku své emigrace veškeré styky. Politicky veřejně nevystupuje a zabývá se vesměs činností vědeckou a publikační v oboru medicíny. Český jazyk ovládá jen částečně. S hlediska státní bezpečnosti není proti jmenovanému námitek.“⁷⁰

V exilu se J. Löwy nadále zabýval problematikou pracovního lékařství a průmyslové hygieny, kde v souvislosti s probíhající válkou a očekávaným obnovením mírových poměrů vystoupily do popředí nové závažné otázky. Zúčastnil se např. konference o problematice průmyslového zdravotnictví (*Conference on Industrial Health*), konané ve Westminsteru v dubnu 1943.⁷¹

Konce války se J. Löwy nedomohl. Dopisem z 24. listopadu 1944 československé ministerstvo sociální péče oznámilo československému ministerstvu financí v Londýně, že J. Löwy 13. listopadu toho roku zemřel, a byl proto vyřazen ze seznamu zaměstnanců ministerstva.⁷²

Krátká anonymní zpráva o úmrtí Julia Löwyho byla uveřejněna v časopise *British Medical Journal*, v čísle z 23. prosince 1944. Uvádí, že zemřel po krátké nemoci ve věku 59 let 15. listopadu 1944. Charakterizuje ho slovy: „He was expert adviser to a number of departments of the Czechoslovak Government, member of the Council of Social Insurance, of the State Council of Health, and representative of Czechoslovakia to the Section of Social Medicine of the International Labour Office in Geneva. An anti-Nazi, Löwy left Czechoslovakia for London after Munich, and became co-founder of the Czechoslovak Medical Association in Great Britain and of the Health Charter Movement. As a member of several committees of the Czechoslovak Government he helped to deal with problems of medical relief and health reconstruction. His modesty and devotion to his work and to his country gained him a large number of friends in Great Britain.“⁷³

odboru československého exilového ministerstva sociální péče v Londýně rozšiřoval o otázky veřejného zdravotnictví. Srov. NA, f. Ministerstvo sociální péče – Londýn 1940–1945 (dále MSP-L), k. 47, č. 11.17/10/2 (Důvodová zpráva k dodatečnému rozpočtu zdravotního odboru na 1943).

⁷⁰ NA, f. MV-L, sign. 2-1/520/15 (Löwy Julius, MUDr.), k. 29 (č. 6876/4-1943). Informace se opírala o vyjádření na připojeném útržku papíru (podepsán Černík), v němž se konstatovalo, že Löwy je „známý odborník v dělnické hygieně, jeden ze zakladatelův této vedy. Ako vedátor a ako človek jednako dobrej povesti. S politikou zaoberal sa len potiaľ, pokiaľ šlo o sociálnu politiku. Bol organizovaný v strane nemeckých soc. demokratov a bol hlavným intímusom býv. ministra dra Czecha. Jeho postoj k ČSR bol vždy pozitívny, s [W.] Jakschom prerušil hneď zo začiatku emigrácie každý styk. Češtinu neovláda dostatočne. Prišiel do Anglie na vízum Trust Fondu, tu hľadal a našiel spojenie s vedeckým kruhom anglickým. Nedávno bol menovaný do Zdravotnej Rady pri min. soc. péče.“

Ludwig Czech (1870–1942) vystudoval práva a pôsobil najprve jako advokát v Brně. V roce 1919 stál u založení Německé sociálně demokratické dělnické strany, od roku 1920 byl jejím předsedou; v březnu 1938 byl funkce předsedy strany zbaven, vystřídal ho Wenzel Jaksch. V letech 1920–1938 byl L. Czech poslancem Národního shromáždění RČS, 1929–1934 ministrem sociální péče, 1934–1935 ministrem veřejných prací, 1935–1938 ministrem veřejného zdravotnictví. V březnu 1942 byl deportován do Terezína, kde 22. 8. 1944 zemřel. Podrobněji např. *Encyklopedie Brna*, <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=46> (22. 5. 2017).

⁷¹ NA, f. MSP-L, k. 47, č. 11.17/13/1 (činnost zdravotního odboru).

⁷² NA, f. MV-L, sign. 2-1/520/15 (Löwy Julius, MUDr.), k. 29 (sdělení ministerstva sociální péče v Londýně k ministerstvu financí v Londýně, č. 14.808/44, 24. 11. 1944, průklepová kopie).

⁷³ *Obituary, Dr. Julius Löwy*, *British Medical Journal* 2, 1944, s. 837. Nesrovnalost v datu úmrtí ve zmíněných pramenech mohla souviset se záměnou data úmrtí v nekrologu s datem pohřbu.

J. Löwy zemřel jako svobodný mládenec. Po válce se rodina jeho sestry Elsy, provdané Gutmannové, která byla v té době nezvěštná, ucházela v rámci dědického řízení o příznání odškodnění podle dekretu prezidenta republiky o odčinění křivd československým veřejným zaměstnancům. Šlo o náhradu služného vysokoškolského profesora za dobu od března respektive dubna 1939 do doby úmrtí. Odškodnění nebylo v tomto případě zřejmě přiznáno.⁷⁴

2. Členství a působnost ve vědeckých a profesních institucích a organizacích

Julius Löwy se v meziválečném období stal uznávaným odborníkem v oboru živnostenské (průmyslové) hygieny a nemocí z povolání nejen v Československu, ale i na mezinárodní úrovni. Byl členem lékařských společností a organizací, účastnil se zahraničních kongresů, působil jako expert v československých i mezinárodních institucích.

Cestovní doklady

O četných zahraničních studijních a služebních cestách J. Löwyho v meziválečném období svědčí záznamy o jeho cestovních dokladech. Již 7. března 1920 mu byl vydán československý cestovní pas k cestě do Německa a zpět za účelem účasti na kongresu. Následujícího roku mu byl tento cestovní doklad prodloužen pro cestu do Rakouska, Království S. H. S., Itálie a zpět za účelem „*povolání a na zotavenou*“. V roce 1922 mu byl vydán nový cestovní pas, opravňující k cestě do všech evropských států (vyjma Maďarska) a zpět za účelem „*studijní cesty*“. Platnost tohoto cestovního dokladu byla několikrát prodloužena za účelem „*povolání*“ nebo „*studijní cesty*“; jsou v něm záznamy o Löwyho cestách do Německa, Rakouska, Itálie a Nizozemska.⁷⁵ Nový cestovní pas byl Löwymu vydán v roce 1926. Jsou v něm mj. záznamy o opakovaných cestách do Švýcarska a Itálie. Prodloužení tohoto pasu z 24. dubna 1934 opravňovalo k cestě „*za účelem studijním*“ nejen do všech evropských států (vyjma SSSR), ale též do Afriky a Asie.⁷⁶ Poslední československý cestovní pas byl J. Löwymu vydán 11. ledna 1939 za účelem „*cesty studijní*“ a opravňoval k cestě do všech evropských a mimoevropských států (vyjma USA), s platností do 11. ledna 1944.⁷⁷

Československé vědecké instituce a profesní společnosti

Na podzim 1925 se J. Löwy stal dopisujícím členem Sociálního ústavu RČS v Praze.⁷⁸ Tento ústav byl zřízen v roce 1919 při ministerstvu sociální péče k podpoře činnosti mini-

⁷⁴ NA, f. MŠ 1918-1949, i. č. 1517, sign. 3 II, k. 998 (spis z roku 1947 týkající se odškodnění MUDr. J. Löwy z bývalé Lékařské fakulty NU v Praze dle dekretu č. 53/45 Sbírký zákonů a nařízení).

⁷⁵ NA, f. PŘ 1931-1940, sign. L 965/3, k. 8394, Löwy Julius MUDr. 1885 (československý cestovní pas č. 4724).

⁷⁶ Tamtéž (československý cestovní pas č. 19247). V tomto pase byla 13. 1. 1937 úředně opravena domovská příslušnost J. Löwyho z původního údaje „Karlovy Vary“ na „Praha“.

⁷⁷ Tamtéž (tiskopis žádosti o cestovní pas č. 965).

⁷⁸ Srov. Sociální revue 6, 1925, s. 494. J. Löwy v jednom dotazníku uvedl, že členem Sociálního ústavu RČS byl jmenován výnosem ministra sociální péče č. j. 1170/S.U.-1925. Srov. NA, f. MV-L, sign. 2-1-520/15 Loewy

sterstva a vědeckého řešení sociálněpolitických otázek. Hlavní směry působnosti ústavu byly v jeho prvních stanovách vytyčeny následovně: 1. sbírat sociálněpolitický materiál, 2. studovat sociální vědy, zejména sociálněpolitické otázky, 3. šířit poznatky sociálních věd. Přednášková a publikační činnost ústavu byla ukončena v roce 1938, v březnu 1941 byl ústav zrušen.⁷⁹

Členem Sociálního ústavu se J. Löwy stal pro svou působnost a odbornost v oboru živnostenské hygieny a pracovního lékařství. Zapojil se např. do osvětové přednáškové činnosti ústavu v souvislosti s přípravou a osvětou prvního československého zákona o odškodnění nemocí z povolání.⁸⁰ Jako člen ústavu se zúčastnil také několika mezinárodních akcí, např. v dubnu 1929 zastupoval Sociální ústav na 4. kongresu stálé mezinárodní komise pro nemoci z povolání, který se konal ve francouzském Lyonu.

V roce 1936 (výnosem tehdejšího ministra zdravotnictví a tělesné výchovy, německého sociálního demokrata Ludwiga Czecha) byl J. Löwy jmenován také členem prozatímního vědeckého ředitelského sboru Státního zdravotního ústavu RČS. V témž roce byl jmenován i docentem pro obor vnitřních nemocí na Masarykově státní škole zdravotní a sociální péče v Praze. Tato škola byla zřízena ministerstvem zdravotnictví a tělesné výchovy v součinnosti s ministerstvem sociální péče, za finanční i koncepční podpory Rockefellerovy nadace. Úkolem školy byla teoretická a praktická výchova pracovníků pro sociální a sociálně zdravotní službu. Studium bylo dvouleté, vyučování bylo oficiálně zahájeno 1. února 1936. Škola sídlila v areálu Státního zdravotního ústavu v Praze na Vinohradech.⁸¹

Co se týče členství J. Löwyho v profesních společnostech, podle jím uváděných údajů v osobních dotaznících a životopisech byl od 3. února 1927 dopisujícím členem německého pracovního sdružení pro lidové zdraví v Československé republice (*Arbeitsgemeinschaft für Volksgesundheit in der Tschechoslowakischen Republik*) a přednostou sekce tohoto sdružení pro pracovní lékařství a nemoci z povolání. Od 20. října 1937 byl také členem nově založené Československé společnosti pro hygienu a sociální lékařství v Praze. V souvislosti se zahájením soukromé lékařské praxe se v roce 1929 přihlásil za člena Lékařské komory v Čechách. Zřejmě od počátku své profesní kariéry byl i členem Spolku německých lékařů v Praze (*Verein deutscher Ärzte in Prag*).

Julius, k. 29 (J. Löwy, Curriculum vitae, s. d.). Ministrem sociální péče byl tehdy český sociálně demokratický politik Lev Winter (také zakladatel Sociálního ústavu). Mezi nově zvolenými dopisujícími členy Sociálního ústavu byl v roce 1925 také Václav Patzák (1891–1954), český sociálně demokratický publicista a politik, středoškolský profesor, v letech 1925–1939 pracovník MŠANO a člen vedení Československého rozhlasu. V letech 1939–1945 působil rovněž v zahraničním odboji ve Velké Británii. V roce 1930 byli členy Sociálního ústavu jmenováni také Ludwig Czech (v té době ministr sociální péče) a Theodor Gruschka (v té době městský fyzik v Ústí nad Labem). Srov. Sociální revue 11, 1930, s. 593.

⁷⁹ Sociální ústav Republiky československé. Jeho založení a činnost v prvním třiletí 1920–1922, Publikace Sociálního ústavu č. 1, Praha 1923. Srov. též Jaromír NEČAS, 20 let sociální péče v Československé republice, Praha 1938.

⁸⁰ J. Löwy, Sociální význam nemocí z povolání, jejich zábrana a návrhy k jejich odškodnění, Sociální revue 11, 1930, s. 37–50 (předneseno německy ve schůzi Sociálního ústavu 7. 11. 1929, z němčiny přeložil dr. Kotek); též, Sociální význam povinnosti odškodňovati nemoce z povolání v rámci pojištění úrazového, Sociální revue 12, 1931, s. 169–172 (z němčiny přeložil opět dr. Kotek). V Sociálním ústavu RČS přednášel 30. 10. 1925 také sociální ekonom, profesor Vídeňské univerzity a pražský rodák Karl Příbram (1877–1973), sekční šéf Mezinárodního úřadu práce v Ženevě; přednáška se týkala sociální filozofie mírové smlouvy. Srov. Ze Sociálního ústavu ČSR, Sociální revue 6, 1925, s. 487–494.

⁸¹ O škole podrobněji např. Jana KUTNOHORSKÁ, Historie ošetřovatelství, Praha 2010.

Jako expert na nemoci z povolání byl J. Löwy také přizván k práci v několika resortních komisích. Koncem roku 1931 byl jmenován členem vědecké komise pro studium a léčbu jáchymovské hornické nemoci při ministerstvu zdravotnictví a tělesné výchovy. Podílel se aktivně na práci komise odborníků pro přípravu československého zákona o odškodnění nemocí z povolání při ministerstvu sociální péče. Byl jmenován také členem poradní komise pro tzv. Masarykův fond pro horníky, který byl zřízen při ministerstvu veřejných prací v roce 1935.

Zahraníční profesní společnosti a mezinárodní organizace

Podle přehledu členství československých státních příslušníků v zahraničních německých vědeckých společnostech, vypracovaného v roce 1936 ministerstvem školství a národní osvěty, byl J. Löwy v té době členem: *Gesellschaft deutscher Naturforscher und Ärzte* (německá interdisciplinární společnost založená v roce 1822), *Deutsche Gesellschaft für innere Medizin* (německá společnost vzniklá v roce 1920 na bázi kongresů interní medicíny pořádaných od roku 1882; čestným členem této společnosti byl v roce 1932 zvolen R. Jaksch) a *Deutsche Gesellschaft für Arbeitsschutz* (ve Frankfurtu nad Mohanem).⁸²

Od února 1924 byl J. Löwy členem stálého výboru Mezinárodního kongresu pro úrazové lékařství a nemoci z povolání v Curychu (*Internationaler Kongress für Unfälle und Berufskrankheiten*) a v roce 1925 se zúčastnil jednání tohoto kongresu v Amsterdamu.⁸³ V únoru 1927 se stal členem Stálé mezinárodní komise pro studium nemocí z povolání (*Commission permanente pour l'étude de maladies professionnelles*) v Ženevě. V květnu 1928 byl jako zástupce Československa jmenován členem korespondenčního výboru pro průmyslovou hygienu (*Comité de correspondance d'hygiène industrielle*) při Mezinárodním úřadu práce (*Bureau International du Travail*) v Ženevě.⁸⁴

Mezinárodní úřad práce a problematika nemocí z povolání

Mezinárodní úřad práce (dále zkráceně MÚP) byl výkonným sekretariátem Mezinárodní organizace práce, zřízené v roce 1919 na základě Versailleské mírové smlouvy za účelem mezinárodní spolupráce ke zlepšení pracovních podmínek. Výkonným orgánem Mezinárodní organizace práce byly mezinárodní konference práce, které se scházely jednou ročně za účasti delegací členských zemí.⁸⁵ Prvním ředitelem MÚP se stal francouzský socialista Albert Thomas (1878–1932), který post zastával až do své smrti. Za první světové války byl ve Francii ministrem zbrojního průmyslu; v rámci tohoto ministerstva zřídil v roce 1915

⁸² NA, f. Ministerstvo vnitra I – prezidium, Praha, sign. 225-1110-3, k. 110, Členství československých státních příslušníků v cizozemských vědeckých společnostech (příloha k přípisu ministerstva zahraničních věcí č. 24416).

⁸³ Prvý z řady těchto kongresů se konal 1906 v Miláně. Cílem byla výměna zkušeností mezi odborníky k zabránění úrazům a nemocem z povolání při práci v průmyslu. Třetí kongres se měl sejít v září 1914 ve Vídni. Srov. Wiener Medizinische Wochenschrift 64, 1914, s. 1110.

⁸⁴ NA, f. MV-L, sign. 2-1-520/15 Loewy Julius, k. 29 (J. Löwy, Curriculum vitae, s.d.).

⁸⁵ Podrobněji např. *Společnost národů a Mezinárodní úřad práce. (Jejich důležitost a poslání na poli hospodářském, sociálním, finančním a kulturním a jejich vztahy k našemu státu)*, Publikace sociálního ústavu ČSR č. 47, Praha 1927. V březnu 1927 navštívil MÚP v Ženevě také československý prezident T. G. Masaryk. Při té příležitosti mu byl předán seznam prací MÚP o Československu. Srov. Jaroslav DRBOHLAV, Činnost Mezinárodního úřadu práce mezi sedmou a desátou Mezinárodní konferencí práce, Sociální revue 8, 1927, s. 360.

zdravotní inspekci francouzských válečných továren, do jejíhož čela postavil profesora lékařské fakulty univerzity v Lyonu Étienna Martina, jednoho z průkopníků oboru pracovního lékařství.

Zdravotnická služba MÚP byla zřízena koncem září 1920 a přičleněna k výzkumnému oddělení MÚP. Jejím úkolem bylo studium zdravotních otázek ve vztahu k programu mezinárodních konferencí práce a shromažďování dokumentace k otázkám pracovního lékařství (o hygieně a patologii pracovních činností a provozů, ozdravných opatřeních apod.) z různých zemí.

Korespondenční výbor pro průmyslovou hygienu byl jedním z poradních orgánů Zdravotnické služby MÚP. Podle údaje z roku 1932 měl tento výbor čtyřicet tři expertů pro otázky průmyslové hygieny a devět pro otázky průmyslové únavy, a to z celkem devatenácti zemí. Z Československa byli na seznamu expertů výboru v té době uvedeni ve skupině pro otázky průmyslové hygieny MUDr. Bohuslav Albert (ředitel zdravotní služby nemocnice Baťových továren ve Zlíně), MUDr. Gustav Kabrhel (profesor hygieny a do roku 1928 ředitel Hygienického ústavu Univerzity Karlovy v Praze), MUDr. Julius Löwy (profesor pracovního lékařství na Německé univerzitě v Praze) a MUDr. Josef Roček (profesor hygieny a ředitel Hygienického ústavu Masarykovy univerzity v Brně). Ve skupině pro otázky průmyslové únavy byl Vilém Forster (profesor užití psychologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a ředitel Psychotechnického ústavu Masarykovy akademie práce).⁸⁶

V roce 1926 se pozornost Zdravotnické služby MÚP obrátila také k problému silikózy plic a jejímu označení za nemoc z povolání s právem na odškodnění. V roce 1928 byla přizvána ke spolupráci s komisí pro otázky nádorových onemocnění Zdravotnické organizace Spojených národů při studiu nádorových onemocnění jako nemocí z povolání. Právě v souvislosti s pozorností obrácenou k silikóze a nádorovým onemocněním bylo upozorněno na výskyt specifického nádorového onemocnění plic u horníků v saském Schneebergu v Německu a v Jáchymově v Československu. Tato problematika zazněla pak na mezinárodních konferencích v Lyonu v roce 1929 a v Johannesburgu v roce 1930.⁸⁷

Jedním z úctyhodných publikačních počínů MÚP bylo vydání encyklopedického díla *Hygiène du travail: Encyclopédie d'hygiène, de pathologie et d'assistance sociale*.⁸⁸

J. Löwy se účastnil každoročních schůzí korespondenčního výboru pro průmyslovou hygienu Zdravotnické služby MÚP, které se odbývaly v různých zemích. Autorsky spolupracoval na výše zmíněné encyklopedii pracovního lékařství vydané MÚP, do které přispěl kapitolami o nemocech z povolání urogenitálního ústrojí, o nemocech z povolání

⁸⁶ E.-P. BLAYAC-MERCADIER, *Le service d'hygiène du Bureau international du Travail. Thèse pour le doctorat en médecine. Présentée et publiquement soutenue en Décembre 1932*, Montpellier 1932, s. 68–70. Afilie československých expertů (uvedené v závorkách) se zjevně vztahovaly k datu jejich jmenování do výboru. V. Forster byl jmenován expertem stálého korespondenčního výboru pro průmyslovou hygienu při MÚP na návrh československého ministerstva sociální péče v roce 1925.

⁸⁷ Srov. *La silicose. Compte rendu de la conférence internationale tenue à Johannesburg du 13 au 27 août 1930*, Bureau International du Travail, Études et Documents, Série F (Hygiène industrielle), No 13, Genève 1930.

⁸⁸ O vydání encyklopedie bylo rozhodnuto v roce 1922. První díl vyšel v roce 1930 (952 s.), druhý v roce 1932 (1428 s.). Tyto dva díly shrnul dokumentaci „o pracech, které je třeba považovat za nezdravé“, shromážděnou MÚP z různých zemí. Vymezení termínu „nezdravý“ bylo přitom pojato širěji než obvykle; za nezdravé byly označeny nejenom toxické, infekční či parazitické příčiny, ale i všechny příčiny, které zpochybňují zdraví a život dělníků. Encyklopedie sledovala tři problémové roviny: práce (pracovní proces), dělník (člověk), pracovní prostředí. Zahrnula 418 statí (172 z nich bylo napsáno 92 odborníky – lékaři a techniky – ze třinácti zemí). V říjnu 1939 vyšel ještě dodatek k předchozím dvěma dílům.

zaživačích ústrojí, o rakovině (z povolání) zaživačích ústrojí a o rakovině (z povolání) respiračního ústrojí. V poslední z uvedených kapitol věnoval zvláštní pozornost také rakovině plic zjištěné u zaměstnanců dolů ve Schneebergu a v Jáchymově; zmínil se o provedených zdravotních vyšetřeních, ozdravných opatřeních přijatých československým státem v jáchymovských dolech a tamní uran-radiové továrně a probíhajícím vědeckém výzkumu onemocnění podpořeném finančním darem prezidenta Masaryka.⁸⁹

3. Nemoci z povolání

Mezinárodní úmluva o nemocech z povolání

Návrh mezinárodní úmluvy o nemocech z povolání byl přijat na VII. všeobecné konferenci Mezinárodní organizace práce Společnosti národů, která se konala v Ženevě ve dnech 19. května – 10. června 1925. Pod textem úmluvy byli jako svědkové podepsáni předseda konference, kterým byl československý ministr zahraničních věcí Edvard Beneš, a ředitel Mezinárodního úřadu práce Albert Thomas. Úmluva vstoupila v účinnost dnem 1. dubna 1927.

Článek 1 úmluvy stanovil, že „každý člen Mezinárodní organizace práce, který ratifikuje tuto úmluvu, se zavazuje, že zabezpečí osobám postiženým nemocemi z povolání nebo jejich rodinným příslušníkům odškodnění založené na všeobecných zásadách svého státního zákonodárství, týkajícího se odškodňování pracovních úrazů. Výše tohoto odškodnění nebude nižší, než jakou stanoví státní zákonodárství pro škody způsobené pracovními úrazy. S výhradou tohoto ustanovení bude každému členu volné, aby ve svém státním zákonodárství při stanovení podmínek upravujících placení odškodného u nemocí, o něž jde, a při použití svého zákonodárství, upravujícího odškodnění pracovních úrazů, na tyto nemoci použil změn a odchylek, které by se mu jevily účelnými.“ V článku 2 úmluvy se pak uvádělo, že „každý člen Mezinárodní organizace práce, který ratifikuje tuto úmluvu, se zavazuje, že bude považovati za nemoci z povolání nemoci, jakož i otravy způsobené látkami zapsanými v níže uvedené tabulce, nastanou-li tyto nemoci nebo otravy u zaměstnanců náležejících k průmyslovým odvětvím nebo zaměstnáním, která jsou v této tabulce s nimi v souvislosti uvedena, a vzniknou-li v důsledku práce konané v závodě podrobeném státnímu zákonodárství“.⁹⁰

V tabulce připojené ke znění mezinárodní úmluvy o nemocech z povolání z roku 1925 byly uvedeny jen tři nemoci z povolání (se specifikací průmyslových odvětví a zaměstnání, v nichž se vyskytují): otrava olovem, jeho slitinami nebo sloučeninami s přímými následky této otravy; otrava rtutí, jejími amalgamy a sloučeninami, s přímými následky této otravy; infekce snětí slezinnou. Usnesením XVIII. mezinárodní konference práce v roce 1934 bylo na seznam přidáno dalších šest nemocí z povolání, mezi nimi: silikóza (buď s tuberkulózou, nebo bez tuberkulózy), otrava arzenem a jeho sloučeninami s přímými důsledky této otravy

⁸⁹ *Hygiène du travail. Encyclopédie d'hygiène, de pathologie et d'assistance sociale, envisagées au point de vue du travail, de l'industrie et des professions. Supplément*, Genève 1939 (oddíl: Tumeurs Professionnelles, kapitola: Appareil respiratoire, jako autor kapitoly podepsán J. Löwy, rozsah 18 s.).

⁹⁰ Sociální revue 6, 1925, s. 483–485 (text návrhu úmluvy týkající se odškodnění nemocí z povolání). Citováno ze s. 483. Text a ratifikace úmluvy Československem byly publikovány v Sociální revue 14, 1933, s. 54–56.

a patologické změny vyvolané a) radiem nebo jinými látkami radioaktivními, b) rentgenovými paprsky.⁹¹

Každý stát, který mezinárodní úmluvu o nemocech z povolání ratifikoval, se zavazoval, že ustanovení článků 1 a 2 úmluvy provede nejpozději ke dni 1. ledna 1927 a učiní opatření, která budou nutná, aby se tato ustanovení stala účinnými. Od ratifikace úmluvy bylo možno následně odstoupit (vypovědět ji). Problematiku nemocí z povolání bylo ovšem možno řešit také samostatně na národní úrovni, bez ratifikace mezinárodní úmluvy (což se týkalo zejména států, které nebyly členy Společnosti národů).

Československý zákon o odškodňování nemocí z povolání a ratifikace mezinárodní úmluvy

Československo ratifikovalo mezinárodní úmluvu o nemocech z povolání 19. září 1932. Úmluvou bylo v té době vázáno již dvacet států.⁹² Otázkou odškodňování nemocí z povolání se ovšem československé ministerstvo sociální péče začalo zabývat již v roce 1925.⁹³ Ratifikaci mezinárodní úmluvy předcházelo přijetí československého zákona o odškodňování nemocí z povolání č. 99 Sb. z 1. června 1932. Za nemoci z povolání byly podle znění § 2 tohoto zákona považovány nemoci uvedené v příloze, pokud byly způsobeny výkonem zaměstnání v pojištěném podniku toho druhu, který byl v příloze u té které nemoci specifikován. Ustanovení zákona nabývala účinnosti dnem 1. července 1932. V příloze bylo taxativně vyjmenováno dvacet pět nemocí z povolání. Některé byly uvedeny pod lékařským názvem (např. onemocnění ozhrávkou, těžkým šedým zákalem), jiné byly vymezeny obecněji (např. onemocnění/otravy z olova, fosforu, rtuti, onemocnění infekčními nemocemi). Na seznamu figurovala také dvě profesní onemocnění způsobená prací s ionizujícím zářením nebo v takovém prostředí: pod č. 12 bylo uvedeno „*onemocnění trvalými účinky způsobenými roentgenovými nebo radiovými paprsky a emanací*“; povinné pojištění pro tento případ „úrazu“ se týkalo všech podniků, ve kterých se „*uvedené látky vyrábějí nebo zpracovávají nebo používají nebo jako vedlejší produkty nebo vůbec jinak vyskytují*“. Pod č. 14 bylo jmenováno „*onemocnění rakovinou plic způsobené radiovými paprsky a emanací*“, přičemž podniky povinně pojištěné pro tento případ byly specifikovány jako „*doly na uranovou rudu a továrny na uranové barvy, radium a radiové preparáty, např. Jáchymov*“.⁹⁴

⁹¹ Úmluva týkající se odškodnění nemocí z povolání revidována r. 1934, Sociální revue 15, 1934, s. 441–443. Rozšíření seznamu nemocí z povolání, který byl připojen k mezinárodní úmluvě v roce 1925, bylo předmětem jednání již na zasedání korespondenčního výboru pro průmyslovou hygienu MÚP v Düsseldorfu v září 1926. Bylo zde navrženo doplnit na seznam také patologické změny způsobené rentgenovými paprsky a radiem. Zasedání se tehdy z Československa zúčastnil V. Forster. Srov. J. DRBOHLAV, *Činnost Mezinárodního úřadu práce*, s. 357–364.

⁹² Sociální revue 14, 1933, s. 54–56. Úmluvu dříve než ČSR ratifikovaly následující státy (v závorce je uvedeno datum ratifikace a případné teritoriální omezení): Velká Británie (6. 10. 1926), Jugoslávie (1. 4. 1927), Finsko (17. 9. 1927), Indie (30. 9. 1927, jen britská Indie), Belgie (3. 10. 1927, s výhradou pozdějšího rozhodnutí pro Belgické Kongo), Švýcarsko (16. 11. 1927), Svobodný stát Irský (25. 11. 1927), Lucembursko (16. 4. 1928), Maďarsko (19. 4. 1928), Kuba (6. 8. 1928), Německo (18. 9. 1928), Rakousko (29. 9. 1928), Japonsko (8. 10. 1928, nevztahovalo se např. na Koreu), Nizozemí (1. 11. 1928), Portugalsko (27. 3. 1929, s výhradou pozdějšího rozhodnutí pro kolonie), Norsko (11. 6. 1929), Bulharsko (5. 9. 1929), Švédsko (15. 10. 1929), Lotyšsko (29. 11. 1929) a Francie (13. 8. 1931).

⁹³ Srov. Antonín KUBÁT, *K osnově zákona o odškodňování nemocí z povolání*, Sociální revue 12, 1931, s. 399–406.

⁹⁴ *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1932, s. 399–402 (částka 34, č. 99. Zákon ze dne 1. června 1932 o odškodnění nemocí z povolání).

Jak konstatovala důvodová zpráva k návrhu tohoto zákona, seznam nemocí z povolání byl vypracován se zřetelem k dobrozdání univerzitních profesorů, doktorů medicíny Františka Procházky, Julia Löwyho a Josefa Ročka. Do znění zákona byla vtělena také oznamovací povinnost nositele nemocenského pojištění, který se o nemoci z povolání dozví.

J. Löwy prováděl jako jeden ze spoluvůrců zákona ve prospěch jeho přijetí také osvětlu. Např. přednáškou *Sociální význam povinnosti odškodňovat nemoci z povolání v rámci úrazového pojištění*, kterou přednesl v československém Sociálním ústavu a jejíž text byl v českém překladu uveřejněn roku 1931 ve věstníku ministerstva sociální péče, poukázal na ekonomickou, sociální, zdravotní a legislativní stránku otázky. Zmínil se o iniciativě Mezinárodního úřadu práce v této otázce ve Švýcarsku a v Německu. Uvedl, že blahodárné působení zákona by se mělo projevit jednak ozdravením závodů, jednak zvýšenou preventivní zdravotní péčí o zaměstnance (poradenství při volbě povolání, odhalení nemoci v počátečním stadiu apod.). Dotkl se také odborného vzdělávání lékařů v oboru nemocí z povolání, kdy uvedl: „*Je nutno, aby již medikové poslouchali povinná kolegia o nemocech z povolání, o poradnictví při volbě povolání, o zaměstnáních a živnostenské hygieně, a aby jim byl k dispozici demonstrační materiál ve zvláštní klinice pro nemoce z povolání, jaké existují již v mnohých jiných zemích. Takovéto kliniky byly by též současně nejvyšší instancí k rozhodování sporných otázek a také stanovení diagnos, která jsou možná jen na podkladě delšího pozorování.*“ Vysvětlil, že nemoc z povolání nelze zatím obecně definovat, a proto jsou tyto nemoci v zákoně uvedeny taxativně. K upřesňování a aktualizacím seznamu má vést i oznamovací povinnost nemocí z povolání. K tomu dodal: „*Seznam nemocí z povolání, které mají být odškodněny, může mít vždy pouze přechodnou povahu a musí se přizpůsobovat současným změnám, které s sebou přináší rozvoj průmyslu a techniky. Je proto žádoucím, aby byly oznamovány nejen nemoce z povolání, které mají být odškodňovány, nýbrž vůbec všechny nemoce z povolání.*“ Článek končil slovy: „*Zavedení a provedení zákonných předpisů, jak jsme o nich mluvili, zdvihají sociální myšlení a cítění na vyšší stupeň a žádný kulturní stát neměl by se před těmito důležitými problémy uzavírat.*“⁹⁵

Staf o nemocech z povolání sepsal J. Löwy také pro *Encyklopedii výkonnosti*, vydanou Masarykovou akademií práce, konkrétně pro I. díl encyklopedie nazvaný Člověk, který vyšel v roce 1934.⁹⁶ V úvodu načrtl zrod oboru, jeho právní základy a specifčnost přístupu jednotlivých zemí. Dále se pak věnoval československému zákonu č. 99 Sb. o odškodnění nemocí z povolání.

Stejně jako mezinárodní úmluva (a ve vazbě na ni) byl také československý zákon o odškodňování nemocí z povolání postupně aktualizován. Vládním nařízením č. 36 Sb. o odškodnění některých nemocí z povolání z 25. února 1938 bylo upraveno znění čísla 14 přílohy k § 2 zákona č. 99/1932 Sb. Původní specifikace, tj. onemocnění „*rákovinou plic způsobené radiovými paprsky a emanací*“, bylo nově označeno číslem 14a a doplněno číslem 14b ve znění „*onemocnění zaprášením plic at' již samo o sobě nebo ve spojení s tuberkulosou nebo rozednou plic, pokud způsobilost k výdělku (k práci) se zmenší o více než 10 %*“. Specifikace povinně pojištěných podniků zůstala stejná. Toto vládní nařízení

⁹⁵ J. Löwy, *Sociální význam povinnosti odškodňovat nemoce z povolání, v rámci pojištění úrazového*, Sociální revue 12, 1931, s. 169–172, citováno ze s. 171–172.

⁹⁶ J. Löwy, *Nemoci z povolání*, in: Encyklopedie výkonnosti, I, Člověk, Praha 1934, s. 425–443.

nabývalo účinnosti dnem vyhlášení.⁹⁷ Ve vazbě na zmíněné doplnění byla provedena také novelizace zákona 99/1932 Sb., a to zákonem č. 78 ze dne 8. dubna 1938. Ve znění zákona bylo mj. doplněno, že odškodnění nemocí pod číslem 14b se vztahuje na nemoci „způsobené přede dnem 1. března 1938, nejpozději dnem 1. ledna 1929“.⁹⁸ K přijetí zákona č. 99/1932 Sb. došlo za ministra sociální péče Ludwiga Czecha, k jeho novelizaci pak v roce 1938 za ministra sociální péče Jaromíra Nečase.⁹⁹

Formulace zákona (taxativní vymezení nemocí z povolání a podniků podléhajících povinnému pojištění pro tyto případy) nebyla vůbec snadná. Vůči některým pasážím byly také vzápětí vysloveny kritické připomínky, např. ze strany chemiků. Ne všechny výtky však byly oprávněné. Pro usnadnění výkladu a provádění zákona v praxi byly úrazovou pojišťovnou vydány doplňkové vysvětlivky a instrukce.¹⁰⁰

4. Julius Löwy a problém jáchymovské hornické nemoci

Rakovina plic (bronchiální karcinom) jako nemoc z povolání u pracovníků v uranovém a radiovém průmyslu se stala předmětem soustředěné pozornosti – na mezinárodní úrovni i v tehdejší Československu – roku 1926 v souvislosti s publikací výsledků epidemiologické studie provedené mezi horníky a kontrolním vzorkem obyvatelstva v saském Schneebergu na německé straně Krušných hor.¹⁰¹ Studie nesporně prokázala zvýšený výskyt plicní rakoviny u horníků zaměstnaných dlouhodobě v tamních dolech a příčinu onemocnění dala do souvislosti s těžbou kobaltových, arzenových a uranových rud. Ve vazbě na tuto studii a s ohledem na podobné poměry rudného hornictví v Jáchymově přistoupilo československé ministerstvo zdravotnictví ve spolupráci s československým ministerstvem veřejných prací na podzim roku 1928 k zorganizování prvního plošného screeningu zdravotního stavu aktivních i penzionovaných zaměstnanců jáchymovských uranových dolů a uran-radiové továrny. Lékařská vyšetření provedená v letech 1929–1930 a doplněná o pitvy zemřelých zvýšený výskyt rakoviny plic u zaměstnanců jáchymovských uranových dolů a uran-radiové továrny rovněž potvrdila.¹⁰² Zmínky o závažném plicním onemocnění horníků

⁹⁷ *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1938, s. 117 (částka 11, č. 36. Vládní nařízení ze dne 25. února 1938 o odškodnění některých nemocí z povolání).

⁹⁸ Tamtéž, s. 508 (částka 23, č. 78. Zákon ze dne 8. dubna 1938, jímž se mění a doplňuje zákon ze dne 1. června 1932, č. 99 Sb. o odškodnění nemocí z povolání).

⁹⁹ Jaromír Nečas (1888–1945), český sociálně demokratický politik a národohospodář. Post ministra sociální péče zastával v letech 1935 (22. 9.) až 1938. V té době byl také zástupcem Československa u Mezinárodního úřadu práce. Za druhé světové války se stal ministrem československé exilové vlády v Londýně.

¹⁰⁰ Srov. František KUCHYNKA, *Poznámky k zákonu o odškodnění nemocí z povolání*, *Chemické listy* 27, 1933, s. 253–254; J. J. WEISS, *Nemoci z povolání v úrazovém pojištění*, *Chemické listy* 30, 1936, s. 10–11. V uvedených člancích bylo mj. navrhováno, aby u č. 14 přílohy zákona č. 99/1932 Sb. se seznamem nemocí z povolání byl nahrazen termín „radiové preparáty“ termínem „radioaktivní preparáty“.

¹⁰¹ Otto ROSTOSKI – Erich SAUPE – Georg SCHMORL, *Die Bergkrankheit der Erzbergleute in Schneeberg in Sachsen („Schneeberger Lungenkrebs“)*, *Zeitschrift für Krebsforschung* 23, 1926, s. 360–384.

¹⁰² Souborná zpráva o screeningu jáchymovské hornické nemoci v letech 1929–1930 viz Augustin PIRCHAN – Heřman ŠIKL, *Cancer of the lung in the miners of Jáchymov (Joachimstal). Report of cases observed in 1929–1930*, *The American Journal of Cancer* 16, 1932, s. 681–722. Srov. též Hana MAŠOVÁ – Emilie TĚŠÍNSKÁ, *Science in the Service of Occupational Health: The Case of the Commission for “Miner’s Disease of Jáchymov” in the Inter-War Czechoslovakia*, *Prague Medical Report* 107, 2006, s. 447–460; E. TĚŠÍNSKÁ, *Epidemiological Studies of Lung Carcinoma Incidence in Uranium Miners (Accumulation and Retrospective Use of Diagnostic Data)*, *Prague Medical Report* 110, 2009, s. 165–172.

zaměstnaných v jáchymovských dolech se vyskytovaly již ve starší lékařské a montanistické literatuře, chyběla však přesná diagnóza a identifikace příčin, důležitá pro případnou prevenci. Identifikace tohoto profesního onemocnění ve 20. letech 20. století a řešení jeho otázky v rovině prevence, vědeckého výzkumu a materiálního odškodnění úzce souvisely s poválečnou pozorností věnovanou nemocem z povolání na mezinárodní úrovni, pokrokem lékařské vědy a úrovni československého systému sociálního zabezpečení.

Referáty o průkazných případech jáchymovské hornické nemoci z II. interní kliniky lékařské fakulty pražské německé univerzity

Zájem J. Löwyho o otázku profesního onemocnění rakovinou plic u zaměstnanců jáchymovských uranových dolů a uran-radiové továrny byl dán jeho odborným zaměřením a působením v mezinárodních institucích v tomto oboru. Problematika týkající se Jáchymova, města s převahou německého obyvatelstva, mu jistě byla blízká i jako rodákovi z Karlových Varů.

V lednu 1929 uveřejnil J. Löwy ve vídeňském časopise *Medizinische Klinik* v rámci zpráv z Nonnenbruchovy II. interní kliniky předběžné sdělení, v němž referoval o dvou prokázaných případech plicního karcinomu u zaměstnanců jáchymovských uranových dolů.¹⁰³ V úvodu se zmínil o publikaci autorů Rostoski-Saupe-Schmorl o nemoci horníků v saském Schneebergu z roku 1926 a jejich konstatování, že obraz jimi důkladně popsáné hornické nemoci (Schneebergské plicní rakoviny) je dobře znám i v Jáchymově, že však tamní lékaři dosud považovali onemocnění za tuberkulózu a zevrubné šetření tam dosud nebylo provedeno. J. Löwy uvedl, že jeho sdělení má pomoci tento nedostatek odstranit a lze doufat, že zevrubný výzkum bude možno provést s podporou ministra veřejných prací, která byla II. lékařské klinice již přislíbena.

J. Löwy dále konstatoval, že jáchymovská hornická nemoc je známa již delší dobu a podle sdělení četných lékařů (např. okresního lékaře v Jáchymově Gustava Mahlera a šéflékaře hornické bratrské revírní pokladny ve Falknově nad Ohří Quido Nitzla) umírá mnoho dělníků ve věku třiceti až čtyřiceti let na komplex symptomů sestávající z anemie, dechových potíží, bodavé bolesti na hrudi a ochablosti. Uvedl, že v jáchymovském báňském podniku je momentálně zaměstnáno asi čtyři sta dělníků a v připojené továrně při výrobě uranových barev a radia asi šedesát osob, penzionovaných horníků (*Berginvaliden*) je necelá stovka. Zamýšlené systematické vyšetření zdravotního stavu těchto dělníků má objasnit komplex symptomů, který si již vyžádal tolik obětí na životech. Poté Löwy referoval o chorobopisech dvou případů jáchymovské hornické nemoci, které měla Nonnenbruchova II. interní klinika zatím k dispozici.

Prvním případem byl jednapadesátiletý J. S. Pacient nemoc popsal jako stav provázený bodavou bolestí na plicích, dušností a hubnutím a dodal, že asi dvanáct jeho kolegů ve věku třiceti až čtyřiceti dvou let na nemoc zemřelo. Jeho rodinná anamnéza uváděla, že otec zemřel na hornickou nemoc ve čtyřiceti dvou letech. Pacient prodělal ve věku čtrnácti let zánět pohrudnice. Do dvaceti sedmi let pracoval jako kočí, v letech 1907–1923 byl pak zaměstnán jako rubač (*Häuer*) v báňském závodě v Jáchymově. Při nástupu do závodu byl

¹⁰³ J. Löwy, *Über die Joachimstaler Bergkrankheit (Vorläufige Mitteilung)*, *Medizinische Klinik* 25, 1929, s. 141–142. Publikaci předcházelo sdělení přednesené J. Löwym ve Spolku německých lékařů v Praze.

zcela zdrav. V posledních měsících práce na závodě pociťoval dýchací potíže a kašel. Byl penzionován kvůli revmatickým potížím, ještě dva roky pak vykonával lehčí práce. Po dvou letech se jeho zdravotní potíže zhoršily: zvýšená dušnost, kašel s vykašláváním hlenu, vedle toho vystřelující bolesti v kloubech. Bez zvýšené teploty. Následovaly údaje o výsledcích vyšetření: popis tělesné konstituce, vyšetření sputa, krve, rtg vyšetření plic (provedl rentgenolog kliniky soukromý docent MUDr. Gustav Herrnheiser), bronchografie a bronchoskopie (provedl soukromý docent MUDr. Josef Bumba z německé otiatricko-rhinologické kliniky vedené profesorem Karlem Ammersbachem). Důvody subjektivních potíží odhalilo jen rtg vyšetření, které ukázalo patologické stíny v částech plic. Výsledná diagnóza stanovila s určitostí karcinom kmene pravého bronchu (*Carcinom des rechten Stammbronchus*).

Druhý případ onemocnění, o němž J. Löwy referoval, se nedostal na kliniku včas a byl popsán až na základě pitevní zprávy. Šlo o zemřelého 46letého horníka J. P., o kterém se J. Löwy dozvěděl od doktora G. Mahlera z Jáchymova.¹⁰⁴ Pitva zemřelého byla provedena v roce 1927 v patologicko-anatomickém ústavu německé lékařské fakulty v Praze. Přednosta ústavu profesor Anton Ghon ochotně poskytl J. Löwymu pitevní protokol. Zemřelý byl v letech 1905–1914 zaměstnán v uranové továrně a v radiové laboratoři v Jáchymově. Již tehdy trpěl bolestmi na hrudi (tlak v hrudníku, kašel a vykašlávání hlenu), takže musel být z práce často uvolňován. Za první světové války však byl ještě uznán za schopného vojenské služby. Teprve v prosinci 1926 se dostavily vážné plicní problémy. Zemřel 12. července 1927. Pitva byla provedena v Praze následujícího dne a prokázala rovněž „*carcinoma bronchiale*“.

Julius Löwy konstatoval, že oba uvedené případy jsou typickou bronchiální rakovinou, podobnou jako ve Schneebergu. Námitce, že při počtu dvou případů by mohlo jít o náhodu, oponoval tím, že oba pacienti vykazovali symptomy hornické nemoci, první byl na II. interní kliniku s touto diagnózou přímo poslán. Proti náhodě mluvila také podobnost poměrů v jáchymovských a schneebergských dolech; konkrétně koncentrace radonu v důlním vzduchu dosahovala ve Schneebergu až 50 M. J. (Macheových jednotek), v Jáchymově až 40 M. J., prach v dolech v obou lokalitách obsahoval také arsen.

J. Löwy shrnul poznatky: Máme stejné příčinné momenty, stejné symptomy onemocnění a můžeme konstatovat stejnou diagnózu. Přesto vykazují naše dva jáchymovské případy oproti těm schneebergským určité rozdíly (pokud lze činit ze dvou případů závěry). Rostoski a Saupe jsou názoru, že za vznik plicní rakoviny horníků je zodpovědné více příčin: značný význam přisuzují vdechování prachu a tím vznikající pneumokonióze jako „přípravnému“ onemocnění (*vorbereitender Krankheit*), podíl ostatních faktorů není ještě stanoven. V našich dvou případech však nebyly žádné stopy pneumokoniózy zjištěny, roli tu proto musí hrát ještě další faktory. Jaké to jsou, musí zjistit další výzkum, včetně měření pracovní-hygienických poměrů v jáchymovských dolech. Zda byla atrofie varlat

¹⁰⁴ Není bez zajímavosti, i když tu může jít o náhodnou shodu příjmení, že právě v té době působil jako asistent na II. lékařské klinice pražské německé univerzity dr. Paul Mahler. Srov. AUK, *Personalstand der Deutschen Universität in Prag zu Anfangs der Studienjahres 1929/30*, s. 47. V následujícím svazku (tj. k počátku studijního roku 1930/1931) již P. Mahler mezi asistenty kliniky uveden není. Jako nový asistent kliniky je uveden Dr. Anton Woldrich, který se narodil 14. 11. 1899 v Plzni, promoval na LF NU v roce 1924, v roce 1934 se habilitoval pro speciální patologii a terapii vnitřních nemocí, poté působil jako lékař v Chomutově. Společně s druhým rentgenologem kliniky A. Beutelem publikovali v roce 1931 článek: Alois BEUTEL – Anton WOLDRICH, *Klinische und röntgenologische Beobachtung über die Entwicklung des Joachimstaler Bronchialcarcinoms*, *Zeitschrift für Krebsforschung* 37, 1931, s. 109–122.

(*Hodenatrophie*) zjištěná u našeho druhého případu důsledkem působení radioaktivity, zůstává nerozhodnuto. Závěry bude možno učinit s jistotou, až bude možno porovnat v úvahu přicházející faktory Jáchymova a Schneebergu. V našem druhém případě je zajímavá ta okolnost, že postižený pracoval výlučně v uranové továrně a radiovém laboratoriu, nikoli v dolech (tj. mimo prašné prostředí).

V závěru sdělení pak J. Löwy konstatoval: Oba popsané případy každopádně činí profesní plicní rakovinu v Jáchymově velice pravděpodobnou. Bude záslužným úkolem odpovědných úřadů problém jáchymovské hornické nemoci prošetřit, a to nejen pro pravděpodobně velký vědecký význam této otázky, ale také pro její důležitý sociální aspekt v kruzích, kterých se týká. Dodal, že horníci ve Schneebergu mají oproti horníkům v Jáchymově velkou výhodu v tom, že podle nařízení z 12. května 1925 říšské sbírky zákonů patří již schneebergská plicní rakovina k nemocem z povolání, které byly postaveny na roveň úrazům. Vyslovil naději, že u jáchymovských horníků bude uplatněna stejná spravedlivost a hlavně bližším poznáním poměrů budou nalezena opatření, s jejichž pomocí bude možno s tímto onemocněním účinně bojovat.

Prizvání II. interní kliniky Lékařské fakulty Německé univerzity v Praze ke spolupráci při klinických vyšetřeních zaměstnanců jáchymovských uranových dolů a uran-radiové továrny

Prizvání II. interní kliniky německé lékařské fakulty k prvnímu plánovanému šetření o „hornické nemoci“ v Jáchymově, o kterém se zmínil J. Löwy v *Medizinische Klinik* v lednu 1929, dokládá přípis přednosta kliniky profesora W. Nonnenbrucha k ministerskému radovi v ministerstvu veřejných prací. Ve společné schůzi v prosinci 1928 byly plány postupu v této věci upraveny tak, že na zamýšlených vyšetřeních se budou podílet stejnou měrou klinika profesora J. Pelnáře a Nonnenbruchova klinika. K tomu W. Nonnenbruch dodal: „*Zdá se mi, že vše opravdu pozitivní pro objasnění jáchymovské plicní rakoviny bylo dosud podáno p. profesorem Löwym, který jako držitel jediné profesury pro živnostenské nemoci v Československu a člen stálé mezinárodní studijní komise pro nemoci z povolání v Ženevě je ten pravý muž pro sledování této otázky. P. profesor Löwy má přirozeně zvláštní zájem tuto otázku dále vědecky sledovat a byl bych Vám, vážený pane ministerský rado, proto velmi zavázán, kdybyste práci profesora Löwyho pokud možno podpořil. Dá se očekávat, že na lyonském kongrese Společnosti národů bude přijat p. profesorem Löwym předložený návrh (který Vám sdělí on sám) a že p. profesor Löwy bude Spojenými národy pověřen sestavením mezinárodního komitě pro studium této otázky. Bylo by, myslím, velmi žádoucí, kdyby p. profesor Löwy při jednáních v Lyonu již také mohl sdělit něco o realizaci plánů, o nichž se zmiňuje Váš přípis.*“¹⁰⁵

Přípis J. Löwyho (adresovaný téže osobě v ministerstvu veřejných prací) byl datován 7. února 1929. Löwy v něm děkoval za dopis, kterým byl informován o záměrech ministerstva veřejných prací ve věci šetření o jáchymovské hornické nemoci. Zmínil se rovněž o mezitím konané schůzi, které se zúčastnil spolu s profesorem W. Nonnenbruchem. Připomněl, že na schůzi bylo dohodnuto, že doktoři Augustin Pirchan a Jaromír Markl by měli

¹⁰⁵ NA, f. Ministerstvo veřejného zdravotnictví (dále MZd) 1918–1938, i. č. 2968, sign. VI/7/J, k. 753, (opis přípisu W. Nonnenbrucha k ministerstvu veřejných prací Exh. Nr. 213).

posílat nemocné dělníky rovným dílem na Pelnářovu a Nonnenbruchovu kliniku do Prahy k podrobnému klinickému vyšetření. Akce měla začít v polovině prosince, na tyto dělníky však na Nonnenbruchově klinice zatím marně čekají. J. Löwy dodal, že pány A. Pirchana a J. Markla blíže nezná a neví nic o jejich kvalifikaci. Pochybuje jen, že mají [v Jáchymově] k vyšetřením potřebné instrumentarium, zejména pro nutnou bronchografii a bronchoskopii. Podotkl, že rentgenová vyšetření u schneebergských horníků byla prováděna předními německými odborníky, protože diagnóza je mimořádně obtížná, a i tito odborníci museli často přizvat na pomoc konzilium lékařů. Krevní vyšetření u schneebergských horníků žádné výsledky nepřinesla a lze zde využít stávajících zkušeností. Löwy vyjádřil názor, že na vyšetření v samotném Jáchymově jsou navrhovány dost vysoké sumy, přičemž tato vyšetření mají jen provizorní charakter. Naproti tomu při vyšetření prováděném ve všeobecné nemocnici tyto náklady odpadají a zůstávají jen vydání na cestovné a povinnou nemocniční taxu. Dodal, že ve hře jsou ovšem nejen zájmy pracovní, ale také důležité zájmy vědecké, jejichž (hmotná) podpora každopádně přispěje k dobré pověsti ministerstva. J. Löwy se v dopise vyjádřil také k obavě, že v důsledku šetření o rakovině plic v Jáchymově cena radia poroste a Československo nebude v této oblasti konkurenceschopné, protože např. v Kongu (odkud pocházela uranová ruda pro konkurenční belgickou výrobu radia) si o tamní dělníky nikdo starosti nedělá. Löwy takovému názoru oponoval, podle jeho zkušenosti i jiné státy konaly podobná zdravotní šetření. Dodal, že jako člen stálé mezinárodní komise pro nemoci z povolání v Ženevě předložil návrh, který, jak se zdá, bude přijat. Znění návrhu v dopise citoval: „*IV. shromáždění stálé mezinárodní studijní komise pro nemoci z povolání v Lyonu se usneslo, aby prostřednictvím Společnosti národů, resp. prostřednictvím Mezinárodního úřadu práce v Ženevě, byly vyzvány všechny státy, v nichž lze tušit rakovinu plic z povolání, aby daly ihned k dispozici potřebné prostředky ke studiu této otázky. Sestavením studijních komisí různých zemí mají být pověřeni delegáti těchto zemí ve stálém vzájemném kontaktu. V úvahu přicházejí tyto země: Belgie, Kanada, Německo, Indie, Skandinávie a Československo.*“ Dopis zakončil Löwy konstatováním, že je přesvědčen, protože tu jde o výzkum rakoviny, že všechny dotčené země k němu přistoupí velkoryse a že Československo zde má příležitost podržet si v této důležité vědecké otázce vedoucí postavení.¹⁰⁶

V roce 1930 J. Löwy publikoval o otázce jáchymovské hornické nemoci článek v časopise (*La Revue de Médecine du Travail*).¹⁰⁷ O prezentaci otázky jáchymovské hornické nemoci na mezinárodním fóru se zmiňuje i důvodová zpráva návrhu na vydání „československého zákona na ochranu osob zaměstnaných v radiových podnicích“, který předložili Poslanecké sněmovně Národního shromáždění RČS 4. prosince 1930 poslanci Pohl, Brožík a spol. Ve zprávě se uvádí: „*Již na mezinárodním kongresu pro nemoci z povolání, který se konal v dubnu 1929 v Lyonu, byla jáchymovská hornická plicní rakovina z podnětu profesora Löwy uznána za nemoc z povolání.*“¹⁰⁸

¹⁰⁶ NA, f. MZd 1918–1938, i. č. 1445, sign. VI/7/I, k. 752, spis č. 760 pres/1929 (přípis J. Löwy, strojopisný opis, 3 s.).

¹⁰⁷ Článek citují A. BEUTEL – A. WOLDRICH, *Klinische und röntgenologische Beobachtungen*, s. 122 (odkaz č. 5, citováno jako Löwy, J., *Méd. du Travail* 2, 1930, Nr. 6, s. 384–386).

¹⁰⁸ Pramen a plný text návrhu viz E. TEŠÍNSKÁ, *Dějiny jaderných oborů v českých zemích (Československu). Data a dokumenty (1896–1946)*, Praha 2010, s. 484–490. V důvodové zprávě bylo také uvedeno, že se J. Löwy jako expert vyjadřoval k návrhu jáchymovského lékaře Maxe Heinerja na zdravotně hygienická opatření při práci s radiem v Jáchymově z roku 1929. Z Löwyho posudku byla citována argumentace ve prospěch návrhu, která

O dotazu učiněném Zdravotnickou sekcí Společnosti národů ohledně výskytu rakoviny plic v zemích, „v nichž se dobývají rudy jako ve Schneebergu, totiž kobalt, arsen a bismut“ se zmínila zpráva uveřejněná ve *Věstníku ministerstva veřejného zdravotnictví* již koncem roku 1928. Dotaz byl podle této zprávy adresován následujícím zemím (se specifikací konkrétních dolů): Anglii, Francii, Německu, Norsku, Rumunsku, SSSR, Španělsku, Švédsku, ze zámoří Indii, Nové Kaledonii a USA. O Československu (kde přicházely v úvahu uranové doly v Jáchymově a kobaltové doly v Dobšíně na Slovensku) se zpráva přímo nezmiňovala, končila však slovy: „V ČSR bylo utvořeno zvláštní komité ke studiu tohoto velice zajímavého a důležitého problému.“¹⁰⁹

Otázka schneebergské hornické nemoci, včetně zmínky o Jáchymovu, zazněla také na konferenci o silikóze v roce 1930 v Johannesburgu. Profesor A. Böhme, ředitel *Augusta Krankenanstalt* v Bochumi, uvedl v souborném referátu o silikóze v Německu, že onemocněním speciálního charakteru v důsledku inhalace minerálního prachu je schneebergské plicní onemocnění, které bylo pozorováno u horníků v oblasti Schneebergu na hranici mezi Saskem a Čechami. Po stručném shrnutí zatím známých fakt zakončil část svého příspěvku věnovanou tomuto onemocnění slovy: „Doporučuje se, aby všude, kde se dobývá ruda obsahující radium, byla věnována pozornost výskytu plicní rakoviny. Praktický význam schneebergského plicního onemocnění není momentálně velký, protože počet dělníků zaměstnaných v dolech v této oblasti nepřesahuje v současné době padesát osob. Teoretický význam onemocnění je však tím větší.“¹¹⁰

Ve stati o rakovině plic jako nemoci z povolání pro dodatek encyklopedie *Hygiène du Travail* z roku 1939 J. Löwy uvedl, že se mu podařilo vystopovat zatím pět nesporných případů tohoto profesního onemocnění v Jáchymově a že inicioval autority ke studiu této nemoci. Co se týče škodlivin vyvolávajících onemocnění, uvedl na prvním místě radiovou emanaci (radon) a arzen. Dodal, že jako první rozpoznal v radiové emanaci prvek, který nemoc spouští, ačkoli arzen může také hrát určitou roli. Arzen jistě působí lokálně, u zaměstnanců továren na arzen však nebyla zatím rakovina plic jako nemoc z povolání pozorována. Nelze ovšem vyloučit možnost, že každodenní inhalace arzenového prachu může vytvořit predispozici k rakovině a podpořit tak zhoubné působení určitě významnější noxy, kterou je emanace a radioaktivní prach. Svůj názor, že radiová emanace je v etiologii plicní rakoviny hlavním faktorem, opíral o dva diagnostikované případy rakoviny plic u zaměstnanců jáchymovského podniku, kteří pracovali v tamní uran-radiové továrně, nikdy však v dolech (v prašném důlním prostředí).¹¹¹

Příspěvek J. Löwyho k odhalení rakoviny plic jako profesního onemocnění zaměstnanců uranových dolů a uran-radiové továrny v Jáchymově byl zmíněn i v objemné souhrnné zprávě ministerstva veřejného zdravotnictví z roku 1932 o provedených šetřeních a z nich vyvozených závěrech. Ve zprávě se opět uvádí, že J. Löwy referoval na konferenci v Lyonu (a to o jednom případě onemocnění). Svá pozorování o onemocnění předložil také

odkazovala na iniciativu a doporučení předložené ve věci zabránění poškozením při práci s radiem na platformě Mezinárodního úřadu práce C. J. Williamsem.

¹⁰⁹ *Rakovina plicní u dělníků, pracujících v kobaltových dolech ve Schneebergu v Sasku*, *Věstník ministerstva veřejného zdravotnictví* 10, 1928, s. 627–628.

¹¹⁰ Arthur BÖHME, *La silicose en Allemagne*, in: *Comptes rendus de la conférence internationale tenue à Johannesburg du 13 au 27 août 1930*, 1930 s. 329–330 (*Maladie pulmonaire de Schneeberg*).

¹¹¹ J. Löwy, *Appareil respiratoire*, in: *Hygiène du Travail*, s. 1–18 (kapitola v oddíle: *Tumeurs professionnelles*).

komisi pro studium rakoviny při Společnosti národů. Celkem diagnostikoval pět případů onemocnění.¹¹²

Jmenování J. Löwyho členem vědecké komise pro výzkum jáchymovské hornické nemoci

Pitvy zemřelých a screening žijících aktivních i penzionovaných zaměstnanců uranových dolů a uran-radiové továrny v Jáchymově, které byly provedeny v letech 1929–1930, onemocnění rakovinou plic spojené s výkonem povolání u tamního státního podniku prokázaly. Etiologie onemocnění však byla nejasná. Operativně byla přijata opatření k celkovému zlepšení pracovních poměrů (účinnější větrání, snížení prašnosti, zlepšení osobní hygieny a výživy, ozdravné pobyty). Výnosy báňského revírního úřadu byla také upravena maximální doba nepřetržité práce při dávkování radia. Komplexnější řešení problému bylo třeba opřít o zevrubnější výzkum příčin onemocnění a jeho průkaznou včasnou diagnostiku.

Finanční prostředky na vědecký výzkum jáchymovské hornické nemoci – částku 300 000 Kčs – získalo ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy v roce 1931 z jubilejního fondu prezidenta republiky. Prezidentská kancelář požadovala, aby byla co nejdříve ustanovena komise k vypracování přesného programu výzkumu jáchymovské hornické nemoci. Tato komise byla sestavena jako česko-německá a interdisciplinární. Jejími prvními sedmi členy byli 2. prosince 1931 jmenováni: profesor Josef Pelnář (přednosta II. interní kliniky na české lékařské fakultě v Praze) a profesor Wilhelm Nonnenbruch (přednosta II. interní kliniky na německé lékařské fakultě v Praze), český patologický anatom profesor Heřman Šíkl, odborníci v oboru bronchoskopie a bronchografie MUDr. Karel Greif (soukromý docent rhinolaryngologie na české lékařské fakultě v Praze, na návrh profesora Heřmana Šíkla) a MUDr. Josef Bumba (soukromý docent laryngologie na německé lékařské fakultě v Praze, v té době již přednosta ORL oddělení tamního poliklinického ústavu), dále fyzik-radiolog docent RNDr. František Běhounek (vědecký komisař Státního radiologického ústavu RČS) a profesor dr. techn. Alois Parma z Vysoké školy báňské v Příbrami (jako technický odborník v hornictví, specialista např. na ochranu proti třaskavým plynům v hornictví).¹¹³

J. Löwy byl do komise jmenován dodatečně. Profesor W. Nonnenbruch se původně chtěl v komisi nechat Löwým zastupovat, posléze si to však rozmyslel a trval na osobní účasti. Souviselo to pravděpodobně s odchodem J. Löwyho z II. interní kliniky do hygienického ústavu. Na návrh ministerstva zdravotnictví byl proto J. Löwy jmenován dalším členem komise se zdůvodněním, že „pracoval jako jeden z prvních na studiu předmětné nemoci a bude svými vědomostmi zdatným činitelem [komise]“.¹¹⁴

Ustavující schůze komise se konala 29. ledna 1932 za předsednictví ministra Franze Spiny. Ministr v úvodní řeči zmínil, že profesori J. Löwy a H. Šíkl byli první, kdo vyslovili a brzy i potvrdili odůvodněné podezření, že v případě jáchymovské nemoci jde o zhoubný novotvar plicní tkáň, karcinom bronchů. Ministerstvo zdravotnictví spolu s ministerstvem veřejných prací následně iniciovalo prozkoumání zdravotního stavu a pracovních poměrů jáchymovského osazenstva. Zde k vyjasnění poměrů přispěli profesor J. Pelnář (který

¹¹² NA, f. Ústřední správa státních báňských a hutních závodů 1919–1938, sign. 1359, k. 581, spis č. j. 1359/32/16187 (Otázka plicní rakoviny jáchymovských dělníků).

¹¹³ NA, fond MZd 1918–1938, i. č. 1445, sign. VI/7/J, k. 751, spis č. 34113.

¹¹⁴ Tamtéž. Jmenovací dekret byl J. Löwymu zaslán na adresu: Praha II, v Jámě: Palác Novák.

doporučil postup klinického vyšetření zaměstnanců státními lékaři) a soukromý docent F. Běhounek (který přispěl měřením radioaktivity vzduchu, půdy a vody v dolech a v okolí továrny). Poznatků bylo využito k návrhu opatření v zájmu profylaxe k povšechnému zlepšení hygieny v dolech. Ministerský rada soukromý docent R. Ziel poté shrnul postup dosavadních šetření, která provedla společně ministerstva zdravotnictví a veřejných prací.¹¹⁵

Náměty J. Löwyho pro program vědeckého výzkumu jáchymovské hornické nemoci

J. Löwy předložil nástin své představy o programu činnosti vědecké komise pro výzkum jáchymovské hornické nemoci ministerskému radovi R. Zielovi 19. dubna 1932.¹¹⁶ Hlavní směry a otázky, které považoval za důležité, načrtl následovně: 1. profylaxe (zda je možno zjistit náchylnost k rakovině): a) zvláštní pozornost zaměřit k dědičnosti (cestou anamnézy), b) přesné stanovení pracovních let pod zemí, c) stanovení individuální vnímavosti k radioaktivním látkám (přesným stanovením množství emanace ve vydechovaném vzduchu, určením *potentia generandi*) cestou anamnézy, d) stanovení náchylnosti k pneumokonióze; 2. včasná diagnóza bronchiální rakoviny: a) sledování obrazu červených a bílých krvinek, b) sérologické vyšetření, c) rtg vyšetření a bronchografie, d) bronchoskopie; 3. terapie: studium vlivu rtg záření na tuto formu rakoviny; 4. statistická šetření na základě pitev.

Přímo v Jáchymově měla být podle J. Löwyho provedena následující šetření: 1. zjištění počtu pracovních let v podniku (zajistí podnik); 2. kartotéka (co možná nejúplnější) o výskytu tzv. hornické nemoci, také u již zemřelých dělníků a mezi předky; 3. křivky sestavené ze záznamů o váze vyšetřovaných, s intervalem vážení jeden nebo dva měsíce; 4. sledování *potentia generandi*. Všechna ostatní šetření měla být prováděna (nejefektivněji) na [pražských] klinikách. Ke správnému obrazu onemocnění bylo třeba provádět také pitvy zemřelých horníků, u nichž neexistovalo žádné podezření na rakovinu.¹¹⁷

Löwy se při návrhu zjevně inspiroval jak pracemi v zahraničí, o nichž byl informován z odborné literatury a z jednání mezinárodních výborů a konferencí, tak pracemi na II. interní klinice. V zápise o ustanovení vědecké komise pro výzkum jáchymovské hornické nemoci 29. února 1932 bylo o diskusi, která následovala po úvodních projevech, poznamenáno: „*Prof. Dr. Löwy zdůrazňuje důležitost včasného stanovení diagnosy zhoubné nemoci plic u jáchymovských horníků. Uvádí nejprve novější pokusy, konané v laboratořích amerických. Vdechuje-li se určité množství emanace po jistou dobu, vydává organismus po uplynutí této doby určité množství paprsků. Tomuto vlivu radioaktivity podléhají různá individua v rozličné míře. U některých neobsahuje vzduch, mezi prací vydechovaný, radioaktivitu, u jiných lze ji i po letech dokázati. Jedná se tedy as o rozdíly v individuální dispozici, které by nebyly bez vztahu ku tvoření se rakoviny, přihlíží-li se k povlovnému účinku tohoto depôt radioaktivity v organismu.*

Na klinice Nonnenbruchově bylo sledováno chování vývoje rakoviny k různým serologickým reakcím. Podrobným studiem těchto poměrů lze snad získati opěrné body ku posouzení,

¹¹⁵ Tamtéž (Zápis o ustanovení komise pro prozkoumání a léčení hornické nemoci v Jáchymově ze dne 20. 2. 1932 za předsednictví pana ministra).

¹¹⁶ Tamtéž (J. Löwy k ministerskému radovi R. Zielovi, 19. 4. 1932, na hlavičkovém papíře s adresou: J. Löwy, Prag II, Vodičkova 32).

¹¹⁷ Tamtéž (příloha k dopisu, 2 s. strojopisu).

je-li jednotlivec vnímavým čili nic. S tohoto hlediska by se doporučovalo klinické vyšetření osob, které dosud nevykazují chorobných změn. Arci si nelze zatajiti, že bude třeba víceletého pozorování. Podle pozorování vylučují jednotlivá ústrojí radioaktivitu různým způsobem a v různé době. Bylo stanoveno i jisté schema, asi tohoto pořadí: kosti, pravá plíce, levá plíce, játra a slezina. Pokládá tedy měření in vivo za zvláště důležité a klade přítomným pp. fysikům otázku, lze-li podobná vyšetřování in vivo provést v Jáchymově.“ Jak uvádí dále zápis, jediný ve schůzi přítomný fyzik František Běhounek odpověděl, že „pokládá direktní měření vyzářování živým organismem v Jáchymově za neproveditelné, poněvadž radiové kvantum, obsažené v tamním důlním vzduchu, není k tomuto pokusu dostatečné. Dochází rychle k rozpadu radiové emanace a indukované aktivity. Důležitým je rozklad na radium D Pb^{210} tvořící po 18–20 letech (dalším rozpadem) maximum polonia, jež lze pravděpodobně činiti zodpovědným za poškození živé tkáně. Na mrtvém organismu dalo by se elektrotechnické [ionizační] měření provést novou zdokonalenou metodou, ale u živého organismu by se to sotva podařilo.“¹¹⁸ F. Běhounek tedy již tehdy předpokládal, že hlavní noxou při vzniku onemocnění není radon (radiová emanace), ale krátkodobé dceřiné produkty jeho rozpadu, což bylo po druhé světové válce v zahraničí potvrzeno.

Radiobiologické pokusy J. Löwyho v rámci výzkumu jáchymovské hornické nemoci

Ve zprávě o prvé poradě komise pro výzkum jáchymovské hornické nemoci, která se konala 29. března 1932, byly náměty jednotlivých členů komise pro její pracovní program shrnuty následovně: A. Parma (vznik prachu při důlní činnosti a jeho obsah ve vzdušných prouděch; obsah radonu v důlním vzduchu), F. Běhounek (vyšetření plic pitvaných horníků na obsah radioaktivních prvků a srovnání se vzorkem normální populace, pokus měřit radioaktivitu na živých jedincích – obsah radioaktivních látek v dechu, krvi apod., stanovení map radioaktivity v dolech souběžně s mapami proudění vzduchu a výzkumem radioaktivity organismu), H. Šíkl (pokračování v pitvách zemřelých horníků, chemicko-radiologická analýza orgánů zemřelých, a to i v případech jiných příčin úmrtí, např. úrazem), J. Pelnář (klinická vyšetření horníků i provizionistů; opakovat každý druhý rok, laryngologické, hematologické a vyšetření pacientů s podezřením na onemocnění na pražských klinikách, kapacita klinik: pět pacientů na tři dny). U J. Löwyho bylo uvedeno, že jeho návrh se částečně překrývá s návrhy H. Šíkla a J. Pelnáře; navíc byly poznamenány body: a) v anamnéze nutno dbát na hereditu, b) vliv na generační ústrojí (*potentia generandi*), zjištění náchylnosti k zaprášení plic, c) vedle rentgenového vyšetření také bronchografie a bronchoskopie, d) určování váhy po dvou měsících.¹¹⁹

Julius Löwy se v rámci výzkumu zaměřil na měření na živých lidech a na radiobiologické pokusy na zvířatech.¹²⁰ K měření si objednal citlivý Wulf-Hessův elektrometr z Německa,

¹¹⁸ Tamtéž (Zápis o ustanovení komise, 20. února 1932, cit. ze s. 4–5). K měření radioaktivity v orgánech zemřelých horníků, které v rámci výzkumu jáchymovské hornické nemoci prováděl F. Běhounek ve spolupráci s analytickým chemikem O. Tomičkem, srov. E. TĚŠÍNSKÁ, *Výzkum „jáchymovské hornické nemoci“ a účast Státního ústavu radiologického RČS*, Práce z Archivu akademie věd, řada A, sv. 7, Praha 2002, s. 65–104.

¹¹⁹ NA, f. MZd 1918–1938, i. č. 1445, sign. VI/7/J, k. 751, spis č. 8.459/1932.

¹²⁰ O Löwyho radiobiologických pokusech na laboratorních myších a králících srov. E. TĚŠÍNSKÁ, *Studium účinků ionizujícího záření na laboratorních zvířatech v československé lékařské radiologii a radiobiologii*, in: Radek

k jehož dodání však došlo až v roce 1934. Je otázkou, zda měření radioaktivity na živých individuích mohlo s takovým primitivním experimentálním vybavením přinést nějaké výsledky.¹²¹ O výzkumu jáchymovské hornické nemoci referoval J. Löwy opakovaně ve *Věstniku ministerstva zdravotnictví*, naposledy v roce 1938 ve svém zřejmě posledním článku na toto téma. K otázce jáchymovské hornické nemoci v něm přistoupil v širších souvislostech jiných nemocí z povolání i jiných zemí. Jeho názor ohledně hlavního původce onemocnění a dalších v úvahu přicházejících faktorů se nezměnil, jen možná více zdůraznil otázku dědičnosti. S tím bylo spojeno do článku vtělené doporučení na zřízení sňatkových poraden „s tím úkolem, aby se snažily zabránit uzavření sňatků v rodinách a z rodin karcinomatiků. Dále by mělo být zabráněno, aby syn nepracoval ve stejné nebezpečných poměrech jako otec.“ Zdůraznil také význam správné výživy: „Bylo by žádoucí, aby dělníci dostávali více masité stravy, jež podle dnešních názorů, jako chudá na cukr, sůl a cholesterolin a vitamin B, naproti tomu bohatá na vitamin A, se jeví být vhodnější.“¹²²

Vyjádření J. Löwyho k otázce jáchymovské hornické nemoci v tisku

Poté, co bylo 1. března 1938 vydáno nové vládní nařízení o odškodnění nemocí z povolání, dostala se otázka profesního onemocnění jáchymovských horníků znovu na stránky novin. Konkrétně v německém deníku *Prager Tagblatt* byl pod titulkem „*Dr 'Radiumtod'*“ otištěn dopis inženýra Heinze Tschelnitze z Brna, který nové vládní nařízení interpretoval ve prospěch radiové industrie. H. Tschelnitz označil za pravou příčinu jáchymovské hornické nemoci nikoli radioaktivitu, ale kyselinu křemičitou (v krystalické podobě), působící zbytnění tkáně. Vládní nařízení, které doplnilo profesní onemocnění jáchymovských horníků podléhající povinnému odškodnění o zaprášení plic, si H. Tschelnitz vyložil ve prospěch své interpretace. V závěru dopisu uvedl, že by bylo dobré zakázat označování jáchymovské hornické nemoci za smrt radiem (*Radiumtod*).¹²³ H. Tschelnitz podnikal v radiové industrii a radiumfobie, kterou kauza jáchymovské hornické nemoci vyvolávala, jeho podnikání zjevně nesvědčila.¹²⁴

Na dopis H. Tschelnitze v *Prager Tagblatt* odpověděl J. Löwy. Interpretaci H. Tschelnitze označil za mylnou. Dal mu sice za pravdu, že inhalace radioaktivního prachu ke vzniku nemoci nestačí (pokud nejde o léta trvající vdechování radonu), tvrzení o souvislosti vzniku rakoviny plic se zaprášením kyselinou křemičitou však odmítl. Argumentoval mj. statistikou *Miners Phtisis Medical Bureau* v Johannesburgu, kdy mezi 1083 případy silikózy zjištěné pitvou zemřelých horníků byla bronchiální rakovina zjištěna jen ve čtyřech případech, zatímco u 1109 dělníků bez silikózy bylo zjištěno šest případů plicní rakoviny. Nové

Slabotínský – Pavla Stöhrvá (edd.), *Po stopách zdraví a nemocí člověka a zvířat II*, Acta Musei Technici Brunensis, Brno 2013, s. 51–58.

¹²¹ NA, f. MZd 1918–1938, i. č. 1445, sign. VI/7/J, k. 7, spis č. 19.955/1934.

¹²² Srov. J. Löwy, *Na obranu proti hornické nemoci v Jáchymově*, *Věstník ministerstva zdravotnictví* 19, 1937, s. 53–54; týž, *Jáchymovská hornická nemoc*, tamtéž, s. 43–45; týž, *Plicní rakovina jako nemoc z povolání*, *Věstník ministerstva zdravotnictví* 20, 1938, s. 24–26 (citováno ze s. 25).

¹²³ *Briefaus Prager Tagblatt. Dr 'Radiumtod'* [podepsán Hans TSCHELNITZ], *Prager Tagblatt, Abendzeitung* 63/59, 11. 3. 1938, s. 4.

¹²⁴ Heinz Tschelnitz společně s vydavatelem novin Juliem Tschelnitzem založili krátce před začátkem první světové války firmu *Radium-Verwertungen G.m.b.H.* ve Vidni. Za války firma dodávala také vojenskou výzbroj, po válce svou činnost ukončila. H. Tschelnitz se poté usadil v Brně, kde si zařídil laboratoř, podnikal i v oboru radioaktivity.

vládní nařízení, které v případě jáchymovských horníků doplnilo – jako podléhající zákonému odškodnění – také zaprášení plic a plicní emfyzém (při omezení pracovní schopnosti postiženého o 10 %), zaplňovalo podle J. Löwyho jen mezeru v zákoně, protože doplněné profesní onemocnění se u jáchymovských horníků také vyskytovalo. Povinnost odškodnění za škodlivé a smrtelné působení „radia“ tím nebylo dotčeno.¹²⁵

Zanedlouho po zmíněné výměně názorů o pravé noxe jáchymovské plicní rakoviny na stránkách deníku *Prager Tagblatt* vyšla v témž deníku 20. května 1938 zpráva o přednášce o jáchymovské plicní rakovině, kterou měl J. Löwy den před tím ve Spolku německých lékařů v Praze. V diskusi k přednášce vystoupili profesori Anton M. Marx (profesor soudní medicíny), E. Singer, Heinrich Hilgenreiner (profesor chirurgie) a Gustav Herrnhaiser (profesor rentgenologie). Ministerský rada a soukromý docent v oboru hygieny Theodor Gruschka v diskusi referoval o pracovních hygienických opatřeních učiněných v jáchymovských dolech ze strany československé vlády, např. zavedení vrtacích kladiv s vodním výplachem a nahrazení dřívějšího přirozeného větrání dolů vtačováním čerstvého vzduchu do dolů, čímž se obsah radonu v důlním vzduchu, soustavně měřený, značně snížil. Uvedl také, že v Jáchymově působí speciální poradna pro nemoci z povolání.¹²⁶ Zpráva byla zakončena vyslovením naděje, že k včasné diagnóze nemoci napomůže polarografická metoda profesora Jaroslava Heyrovského.¹²⁷

Veřejná vystoupení J. Löwyho jsou dokladem jeho dobré profesní obezřetnosti s problematikou, korektního informování veřejnosti (v rámci dobového stavu poznání) a loajality k opatřením provedeným československou vládou, na jejichž návrhu se ostatně jako expert aktivně podílel. Jeho postoj uznávaného odborníka německé národnosti měl bezesporu nemalý význam pro zklidnění rozjítžené situace kolem tohoto specifického profesního onemocnění, které sice počtem postižených nebylo v komplexu agendy nemocí vykazovaných v Československu tím nejvýznamnějším, v rovině vědeckého poznání a vyhodnocujícího se politického vývoje třicátých let však hrálo důležitou roli.¹²⁸

Závěr

Uvedeným nástinem základních biografických dat, akademické kariéry a působnosti v oboru průmyslové hygieny a nemocí z povolání není jistě osobnost Julia Löwyho postižena v plně šíři jeho životních osudů a profesního záběru. Vždyť jen sama bibliografie publikovaných prací J. Löwyho čítá kolem sta položek. Snad i přes tuto neúplnost článkek

¹²⁵ *Brief aus Prager Tagblatt. Dr Radiumtod* [podepsán prof. Dr. J. Löwy], *Prager Tagblatt* 63/61, 13. 3. 1938, s. 61.

¹²⁶ Šlo o Státní poradnu pro plicní choroby pro Jáchymov a okolí, která byla otevřena v říjnu 1937. Vedoucím poradny byl jmenován MUDr. František Žďárský.

¹²⁷ *Der Joachimsthaler Lungenkrebs*, *Prager Tagblatt* 63/119, 21. 5. 1938, s. 5.

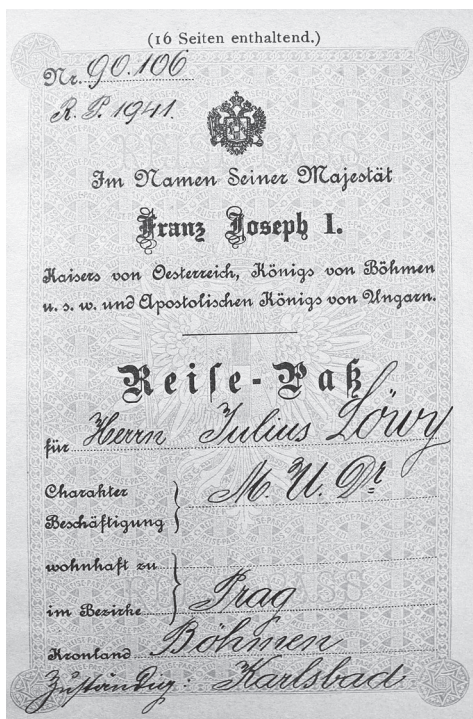
¹²⁸ Podle souhrnného výkazu Úrazové pojišťovny dělnické v Praze a v Brně o nemocech z povolání dle stavu ke dni 30. 11. 1935 připadal největší počet provedených odškodnění na zaprášení plic (205 odškodněných, z toho 42 smrtelných případů), na druhém místě byly otravy olovem (88 odškodněných, z toho 7 smrtelných případů), na třetím šedý zákal sklářský (34 odškodněných, žádný smrtelný). Na rakoviny (uvedené souhrnně) připadalo 15 odškodnění, avšak 12 z nich byly smrtelné případy (částka na roční příznané důchody činila v tomto případě 66 871 Kčs). Celkem bylo do té doby oběma zmíněnými úrazovými pojišťovnami odškodněno 414 případů nemocí z povolání, z toho 62 bylo smrtelných, celková částka vyplacená na osobní důchody činila 1 354 167 Kčs. *Srov. NA, f. MSP 1918–1951, i. č. 1766, sign. D4132, k. 907.*

přispěl k připomenutí Julia Löwyho, jeho místa v historii pracovního lékařství v meziválečném Československu i jeho nucené emigrace v roce 1939.

Zásluhy J. Löwyho na prokázání a řešení problému jáchymovské hornické nemoci jsou nezpochybnitelné. Je však třeba korektně dodat, že nebyl jediný z československých (českých a německých) lékařů, kteří na tento problém upozornili a přispěli k jeho řešení v rámci dobových poznatků a technicko-ekonomických možností.

Obr. 1: Julius Löwy (1885–1944), fotografie z cestovního pasu RČS č. 4724 vydaného 6. 3. 1923 [NA, f. PŘ 1931–1940, sign. L 965/3 Löwy Julius MUDr. 1885, k. 8394, cestovní pas č. 4724]

Obr. 2: První strana rakouského cestovního pasu J. Löwyho z roku 1910 [NA, f. PŘ 1931–1940, sign. L 965/3 Löwy Julius MUDr. 1885, k. 8394, pas č. 90.106 R.P.1941]

Obr. 3: Rudolf Jaksch von Wartenhorst [Wiener Medizinische Wochenschrift 75, 1925, s. 1630]

In tiefer Trauer geben wir Kunde vom Ableben unseres langjährigen verdienstvollen Vorsitzenden, des Herrn

**o.ö. Univ. Prof.
mudr. Friedrich Breinl**

Vorstand des Hygienischen Institutes der medizinischen Fakultät der Deutschen Universität in Prag; Mitglied des Staatlichen Gesundheitsrates, Mitglied des wissenschaftlichen Direktoriums der Staatsgesundheitsanstalt, Fellow of the Royal Institute of Public Health, London, Ehrenmitglied und Mitglied zahlreicher wissenschaftlicher, volksgesundheitlicher und gemeinnütziger Vereinigungen und Körperschaften

Er starb als Opfer der Wissenschaft bei der Erforschung verheerender Seuchen.

**Deutsche Arbeitsgemeinschaft
für Volksgesundheit in der
Tschechoslowakischen Republik**

Prag, am 30. Juli 1936
II., Preslová 7

Obr. 4: Parte tragicky zemřelého profesora Friedricha Breinla (vydala *Deutsche Arbeitsgemeinschaft für Volksgesundheit in der Tschechoslowakischen Republik*) [AUK, f. LF NU, OS, Friedrich Breinl]

Obr. 5: Ludwig Czech (1870–1942), ministr sociální péče (7. 12. 1929 – 14. 2. 1934), ministr veřejných prací (14. 2. 1934 – 4. 6. 1935) a ministr veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy (4. 6. 1935 – 11. 4. 1938) [Zdravotnická ročenka 8, 1936]

Obr. 6: Albert Thomas (1878–1932), ředitel Mezinárodního úřadu práce v Ženevě v letech 1919–1932 [Sociální revue 13, 1932, s. 248]

RSL/GS

TÉLÉPHONE 1500

SOCIÉTÉ DES NATIONS.
LEAGUE OF NATIONS.

REF. N°

ADRESSE TÉLÉGRAPHIQUE: INTERLAB GENÈVE-SUISSE

BUREAU INTERNATIONAL DU TRAVAIL
INTERNATIONAL LABOUR OFFICE

GENÈVE

Genève, le 4 octobre 1920.

Monsieur,

Par lettre en date du 26 septembre, vous avez bien voulu, au nom du Gouvernement Tchéco-Slovaque, me demander de proposer à la Conférence plénière d'admettre la République Tchéco-Slovaque comme un Etat dont l'importance industrielle est très considérable, et qui a par conséquent le droit d'être représenté constamment dans le Conseil d'Administration du Bureau International du Travail par un Délégué gouvernemental .

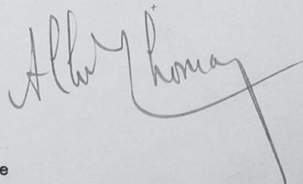
J'ai l'honneur de vous accuser réception de cette communication et de vous informer que le Conseil d'administration, ainsi que la Commission spécialement chargée d'étudier la réforme éventuelle de la composition de son Conseil, seront saisis par mes soins de la demande formulée par le Gouvernement Tchéco-Slovaque .

Je vous prie d'agréer, Monsieur, l'assurance de ma haute considération .

Monsieur Jacques Soušek
Chef de Section au
Ministère de la Prévoyance Sociale

P R A G U E

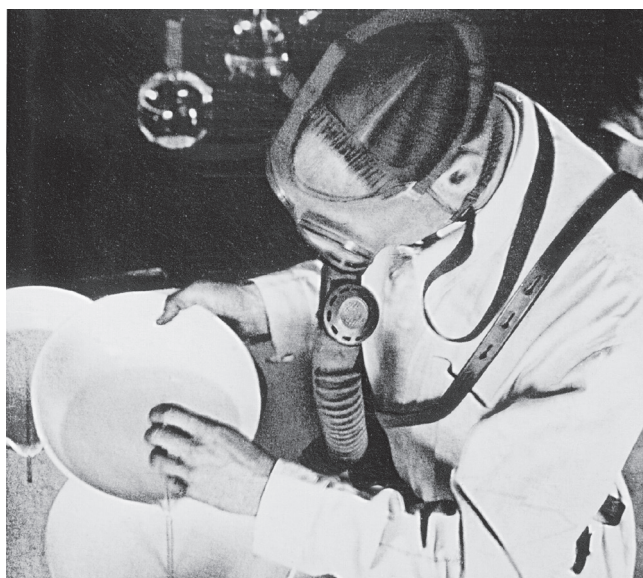
(Tchéco-Slovaquie)

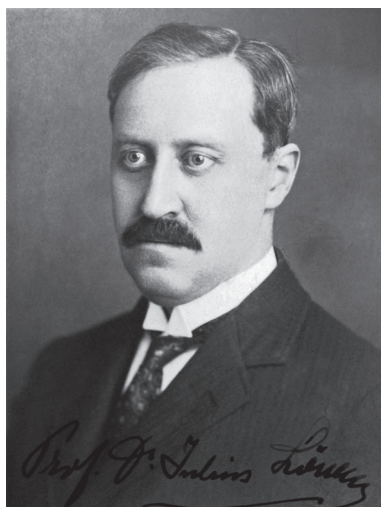
Obr. 7: Odpověď ředitele MÚP A. Thomase na žádost Československa jakožto vyspělé průmyslové země o přiznání práva trvalého zastoupení ve Správní radě MÚP (datováno 4. října 1920) [NA, f. MSP 1918–1951, i. č. 1766, sign. D 4331/9, k. 910]

Obr. 8: Jáchymov v zimě (horní část města s těžní věží dolu Svornost) [*Radium – Jáchymov – Československo*, Praha 1932]

Obr. 9: Maska s filtrem jako ochrana před vdechováním radonu při plnění radioforů v laboratoři jáchymovské radiové továrny [*Radium – Jáchymov – Československo*, Praha 1932]

Obr. 10: Julius Löwy (1885–1944), fotografie přiložená k žádosti o cestovní pas č. 952, vydaný 12. 1. 1939 [NA, f. PŘ 1931–1940, sign. L 965/3 Löwy Julius MUDr. 1885, k. 8394, žádost o vydání cestovního pasu č. 965]

Professor Dr. med. Julius Löwy (1885–1944), Fachgebiet Arbeitsmedizin an der Deutschen Universität Prag, und die Problematik der Berufskrankheiten in der Zwischenkriegs-Tschechoslowakei

ZUSAMMENFASSUNG

Der Beitrag erinnert an den deutschen Mediziner Julius Löwy (1885–1944), außerordentlicher Professor der Deutschen Universität Prag und einen der ersten Vertreter der Arbeitsmedizin in der Tschechoslowakei der Zwischenkriegszeit. Im Zusammenhang mit seiner beruflichen Ausrichtung auf die Problematik der Gewerbehygiene (Industriehygiene) und der Berufskrankheiten wird auch seine Beteiligung an der Feststellung, wissenschaftlichen Erforschung und praktischen Lösung der Frage des Lungenkrebses als Berufskrankheit von Personen erwähnt, die langfristig mit der Förderung oder Verarbeitung von Uranerzen in Joachimsthal (Jáchymov) in Böhmen beschäftigt waren (die sog. Joachimsthaler Bergarbeiterkrankheit).

Julius Löwy wurde 1885 in Karlsbad (Karlovy Vary) in einer deutsch-jüdischen Familie geboren. 1909 wurde er an der medizinischen Fakultät der Deutschen Universität Prag zum Doktor der Allgemeinmedizin promoviert. An selbiger Fakultät setzte er dann seine akademische Karriere fort. Von 1909–1929 war er Assistent an der II. Klinik für Innere Medizin. Im Studienjahr 1910/1911 weilte er für ein halbes Jahr zu einem Studienaufenthalt am St. Bartholomew's Hospital in London. Im Jahre 1917 habilitierte er sich an der medizinischen Fakultät der Deutschen Universität Prag für spezielle Pathologie und Therapie der inneren Krankheiten (anhand der Arbeit *Beiträge zur Blutzuckerfrage* aus der experimentellen Diabetologie). Während des I. Weltkrieges arbeitete er von Mai 1917 bis Oktober 1918 als leitender Arzt der Infektionsabteilung des k. k. Reservemilitärkrankenhauses in Belgrad. Im Jahre 1924 erschien Löwys Monographie *Die Klinik der Berufskrankheiten*. 1928 wurde er an der Deutschen Universität zum unbezahlten a.o. Professor und 1930 zum bezahlten Extraordinarius für Gewerbekrankheiten ernannt. Im Jahre 1929 betraute man ihn auch mit der Errichtung und Leitung einer neuen Abteilung für Gewerbehygiene und Arbeitsmedizin am Hygiene-Institut der Deutschen Universität Prag und im Mai 1932 eröffnete er an dieser Abteilung eine Beratungsstelle (Ambulanz) für Berufskrankheiten.

Als Fachmann für Gewerbehygiene (Industriehygiene) wurde Löwy 1925 zum korrespondierenden Mitglied des Sozialinstituts der Tschechoslowakischen Republik beim Ministerium für Sozialfürsorge ernannt. Im Februar 1927 wurde er Mitglied der Ständigen Kommission für das Studium von Berufskrankheiten (*Commission permanente pour l'étude de maladies professionnelles*) in Genf. Im Mai 1928 ernannte man ihn als Vertreter der Tschechoslowakei zum Mitglied des *Comité de correspondance d'hygiène industrielle* beim Internationalen Arbeitsamt (*Bureau International du Travail*) in Genf.

Im Anschluss an die Ergebnisse einer epidemiologischen Studie über die Berufskrankheit des Lungenkrebses bei den Bergarbeitern im sächsischen Schneeberg referierte J. Löwy im Januar 1929 in der Zeitschrift *Medizinische Klinik* über zwei Fälle von Lungenkrebs bei Beschäftigten der Joachimsthaler Uranbergwerke und der Uran-Radium-Fabrik. Auf der IV. Konferenz der Berufskrankheiten in Lyon im April 1929 rief er in einem Vorschlag dazu auf, auch in anderen Ländern, in denen Uran-, Kobalt- und Arsen-Erzbergwerke betrieben werden, Untersuchungen von Lungenkrebs durchzuführen.

Ende 1931 wurde J. Löwy zum Mitglied der tschechisch-deutschen interdisziplinären wissenschaftlichen Kommission zur Erforschung der „Joachimsthaler Bergarbeiterkrankheit“ ernannt, welche beim Ministerium für Gesundheit und Körpererziehung eingesetzt und mit einer Summe von 300 000 Kčs seitens des tschechoslowakischen Staatspräsidenten T. G. Masaryk dotiert wurde. J. Löwy schloss sich der Arbeit der Kommission u.a. mit radiobiologischen Versuchen an Labortieren an.

J. Löwy beteiligte sich am Entwurf und der Erläuterung des ersten tschechoslowakischen Gesetzes Nr. 99/1932 über die Entschädigung von Berufskrankheiten. Über Berufskrankheiten verfasste er einen Beitrag auch für die tschechoslowakische *Encyklopedie výkonosti* [Enzyklopädie der Arbeitsleistung], und zwar für ihren ersten Teil *Člověk* [Der Mensch], der unter dem Patronat der Masaryk-Akademie der Arbeit 1934 herauskam. Als Autor arbeitete er an dem enzyklopädischen Teil *Hygiène du travail* mit, der in den 1930er Jahren vom Internationalen Arbeitsamt herausgegeben wurde und für den er die Kapitel über berufsbedingte Erkrankungen der Urogenital- und Verdauungsorgane und über Krebs des Verdauungs- und Atemorgans als Berufskrankheit schrieb; in letzteres

Kapitel bezog er auch die Problematik der Schneeberger Krankheit und der Joachimsthaler Bergarbeiterkrankheit mit ein.

Im Januar 1939 verzichtete J. Löwy auf seine Ämter an der Deutschen Universität Prag und emigrierte aus der bedrohten Tschechoslowakei. Ab März 1939 lebte und arbeitete er in London, im Februar 1943 wurde er zum Mitglied des Tschechoslowakischen Gesundheitsrates bei der Londoner Exilregierung ernannt. Das Kriegsende erlebte er nicht mehr, J. Löwy starb im November 1944 in London.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter

EMILIE TĚŠÍNSKÁ

Professor MUDr. Julius Löwy (1885–1944), Occupational Medicine at the German University in Prague and Occupational Diseases in Interwar Czechoslovakia

SUMMARY

The paper deals with German doctor, professor of German University in Prague (GU), Julius Löwy (1885–1944), one of the first representatives of occupational medicine in interwar Czechoslovakia. The context of his professional focus on occupational (industrial) hygiene and occupational diseases also mentions his active participation in identification, research and compensation for occupational disease of lung cancer in case of people employed for long-term in uranium ore mining or processing in Jáchymov/Joachimsthal, Bohemia (so-called Jáchymov miner's disease).

Julius Löwy was born in 1885 in Karlovy Vary in a German Jewish family. He graduated as general medicine doctor in 1909 at the Faculty of Medicine, GU in Prague, where he then continued his academic career then. In the years 1909–1929, he was an assistant at II. medical (internal) clinic. In the academic year 1910/1911 he spent six-month study visit at St. Bartholomew's Hospital in London. In 1917, he habilitated for special pathology and therapy of internal diseases at the Faculty of Medicine of the GU (based on thesis on experimental diabetologia „*Beiträge zur Blutzuckerfrage*“). During the WWI, since May 1917 to October 1918, he worked as the chief doctor of the ward for infectious diseases of the Austro-Hungarian reserve military hospital in Belgrade. In 1924, J. Löwy's monograph *Die Klinik der Berufskrankheiten* was published. In 1928, he was appointed as the Honorary (unpaid) Associate Professor, and in 1930 as the (paid) Associate Professor of 'occupational diseases' (*Gewerbekrankheiten*) at the GU. In 1929, he was also charged to build and manage a new department for 'occupational hygiene and occupational medicine' (*Gewerbehygiene und Arbeitsmedizin*) in the Hygienic Institute of the GU; in May 1932, he opened a centre (medical office) for occupational diseases along with this department.

As the expert in occupational (industrial) hygiene, in 1925 J. Löwy was appointed the corresponding member of Social Institute of the Czechoslovak Republic, kept by the Ministry of Social Care. In February 1927, he became a member of the Permanent Commission on Occupational Diseases in Geneva. In May 1928, he was also appointed the member of the Correspondence Committee of Industrial Hygiene of the International Labour Office in Geneva.

In connection with results of the epidemiological survey of occupational disease of lung cancer among miners in Saxon Schneeberg, in January 1929 Löwy referred in *Medizinische Klinik* about two cases of lung cancer diagnosed for employees of uranium mine and uranium-radium plant in Jáchymov. In April 1929, at the 4th meeting of the Permanent Commission on Occupational Diseases in Lyon, he submitted a proposal requiring surveying the lung cancer also in other countries where mines for uranium, cobalt and arsenic ore were operated.

By the end of 1931, J. Löwy was appointed a member of Czech-German interdisciplinary scientific commission devoted to research of 'Jáchymov miner's disease', which was established at the Ministry of Health Care and Physical Education and supported with 300.000 CZK by the Czechoslovak president, T. G. Masaryk. Löwy participated in the commission, among others, with radiobiological surveys executed on laboratory animals.

J. Löwy took an active part in drafting and education about the first Czechoslovak Act No. 99/1932 Coll. on compensation for occupational diseases. He also wrote a contribution about occupational diseases in the Czechoslovak Encyclopaedia of Productivity, the first volume (Man), which was published under the protectorate of the

Masaryk Academy of Labour in 1934. As an author, he also assisted in creation of the encyclopaedic work *Hygiène du travail*, published by the International Labour Office in the 1930s, which he completed with chapters about occupational diseases of urogenital and digestive system and about occupational digestive system cancer and respiratory cancer; the last-mentioned chapter also included the topic of Schneeberg and Jáchymov miner's disease.

J. Löwy resigned from his positions at the GU in January 1939. He emigrated from endangered Czechoslovakia with the support of Czech Refugee Trust Fond. Since March 1939, he lived and worked in London; in February 1943, he was appointed a member of the Medical Board of the Czechoslovak Government in Exile in London. He did not live to see the end of the war; he died in London in November 1944.

Translated by Author

Emilie Těšinská

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

tesinska@cesnet.cz